

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Bakalářská práce

Pavla Kašpárková

**Transgenderová komunita Waria: současný vývoj a její
stigmatizace v indonéské společnosti**

Waria transgender community: Current Tendencies and its
Stigmatization in the Indonesian Society

Praha 2019

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Pokorný, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. července 2019

Pavla Kašpárková

.....

Poděkování

Můj dík za cenné rady a připomínky v průběhu zpracování bakalářské práce patří vedoucímu Mgr. Ondřejovi Pokornému, Ph. D. Dále bych ráda poděkovala Jakubovi Potůčkovi za pomoc s finální úpravou textu.

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je představit transgenderovou komunitu *Waria* v Indonésii s důrazem na její současné sociokulturní postavení. Transgender v Indonésii sleduji jako součást jejich kultury i společnosti a představuji je také z historicko-kulturního hlediska. Pozornost věnuji především vlivu náboženství a kolonialismu. Neopomím ani crossdressing ve formě tance a divadla. V další části práce se soustředím na etnikum Bugisů a jejich genderovou klasifikaci se zvláštním zřetelem na jednotlivé skupiny, kde blíže popisuji fenomén *bissu*, který je snad jedním z nejznámějších v historické literatuře transgenderismu Jihovýchodní Asie. V neposlední řadě pak popisuji sociokulturní souvislosti a důležité aspekty, které hrají důležitou roli pro vývoj této komunity v postmoderní době.

Klíčová slova: Waria, LGBT, Indonésie, gender, islám

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to introduce the Indonesian transgender community Waria with an emphasis on its current socio-cultural position. I follow the object as a part of Indonesian culture and society consider it from the historical-cultural point of view. The major consideration is spend on the influence of religion and colonialism. The phenomenon of crossdressing is also included in its forms of dance and theatre. Subsequently I focus on the Bugis ethnic group with special regard on specific individual groups, where I describe in more detail the phenomenon *bissu*, which is considered probably the best known in the historical literature on transgenderism in Southeast Asia. Last but not least depiction of social-cultural linkage and important aspects for the development of the community in post-modern times.

Key words: Waria, LGBT, Indonesia, Gender, Islam

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Slovník termínů.....	8
3. Vymezení pojmu transgender a LGBT	10
3.1. Stručná historie transgenderu v Jihovýchodní Asii.....	12
3.2. Transgender v indonéském souostroví.....	14
4. Vymezení pojmu Waria	17
4.1 Transgenderová komunita Waria	18
4.2 Tělesná modifikace	22
4.3 Transgender a Crossdressing jakožto divadelní a taneční fenomén.....	24
5. Bugiská společnost a jejich genderová klasifikace.....	27
5.1. Pohlavní identity a jejich role ve společnosti Bugisů	28
5.1.1. Calabai	29
5.1.2. Calalai	29
5.1.3. Bissu.....	30
6. Sociokulturní souvislosti.....	32
6.1. Rodina.....	33
6.2. Waria a místní náboženské systémy.....	35
6.2.1. Animismus	36
6.2.2. Islám.....	37
6.2.3. Buddhismus.....	41
6.2.4. Hinduismus	43
7. Waria v postmoderní indonéské společnosti.....	45
8. Závěr	47
Seznam použité literatury a odborných pramenů	48
Přílohy	54

1. Úvod

Otázka transgenderu je považována za komplexní problematiku, které je věnován větší prostor na diskuzi v soudobém západním světě. Snad je to kvůli tomu, jak vysoce strukturovaná je naše společnost. Témata jako stejnopohlavní manželství nebo patologizace těch, kteří překročí hranici genderu zůstávají otázkou současné veřejné diskuze.

Termín transgender je nyní používán k pojmenování osob, kteří se psychicky a mentálně neztotožňují s jejich vrozeným pohlavím, které je odvozováno prakticky vždy na základě genitálií. Dítě s přiděleným pohlavím pak musí jednat způsobem, které je pro dané pohlaví vhodné. Chlapci se musí chovat takovým způsobem, který je předurčený tomu žít v heterosexuálním prostředí a stejně tak je to i u dívek. Lidé, kteří se nedokážou zařadit pod vzorec společenského předpokladu jsou označováni jako transgender osoby. To znamená, že termín transgender se vztahuje k lidem, kteří přijali nenormativní vyjádření genderové identity. Tato práce je věnovaná těm, kteří se nezařazují do heteronormativního diskurzu a zároveň poukazuje, že tento fenomén se ve světě vyskytuje od raných let, aniž by tenkrát byl specificky definován.

Takto definovaný transgender je však primárně považován za konstrukt západní kultury. Hlavní motivací k napsání této bakalářské práce mi byla teorie, která jde silně proti chápání historie z heteronormativního hlediska a potýká se s normami, které uznává většinová společnost. Se střetem názorů a stigmatizací ve společnosti svádí boj i komunita *Waria*, jež je dlouhou dobu součástí indonéské společnosti.

Práce seznamuje čtenáře s pojmem LGBT a dále vymezuje stručnou historii důležitou pro pochopení této problematiky aplikovanou na zemi s nejpočetnější muslimskou populací na světě. Dále rozpracovává problematiku transgenderové komunity *waria*, kde se soustředí především na její stigmatizaci v moderní indonéské společnosti. Následně pak přibližuje vybrané aspekty tohoto fenoménu. V neposlední řadě neopomíná pohlavní identity u Bugisanů, jež jsou snad literárně nejznámějším fenoménem v rámci této problematiky. Dále se soustředí na vybrané

aspekty náboženství, kterým je nutné věnovat pozornost, neboť jsou nedílnou součástí indonéské identity. V závěru práce pak nahlíží na potenciální budoucí vývoj *Waria* v indonéské společnosti.

Díky velkému zájmu o téma genderového pluralismu existuje značná část antropologických studií, jež mi sloužila jako inspirace pro napsání této práce.

Pro sepsání bakalářské práce jsem využila primární a sekundární literaturu metodou práce shrnující stav poznání a je tak příspěvkem do teoretické debaty o daném problému. Vycházela jsem převážně ze zahraničních zdrojů antropologů zabývajících se queer tematikou v oblasti Jihovýchodní Asie.

2. Slovník termínů

- **Androgynové** – osoby s obojetnými, tj. mužskými i ženskými druhotnými pohlavními znaky, zejména tedy elementy chování.
- **Bigenderi** – osoby, které žijí v opačném genderu, aniž volí operaci na změnu pohlaví, některé z nich žijí střídavě v obou genderech.
- **Cross-dresser** – (také označováni jako transvestité–tento termín je dnes jako původně psychiatrická kategorie odmítán) – ti, kteří se oblékají jako opačný gender.
- **Cross-dressing** – slangový termín pro transvestismus. Osoby, kterých se týká, mu dávají přednost ve snaze zbavit se termínů spojených s lékařskými diagnózami.
- **Drag-queens** a **drag-kings** – osoby, která svým chováním zosobňují ženy/muže, přestože jsou opačného pohlaví. Obvykle vystupují v přehnaně maskulinní/feminní podobě.
- **FtM (female to male)** – orientace z ženy na muže.
- **MtF (male to female)** – orientace z muže na ženu.
- **Intersexualita** – termín, kterým androgynní jedinci označují svůj stav ve snaze zbavit se termínů spojených s lékařskými diagnózami (jelikož jsou někdy také nazýváni pejorativně hermafrodité).
- **Pohlaví** – přibližná biologická kategorie, na jejímž základě jsou lidé tradičně děleni po narození.
- **Rod (gender)** – rodová identita člověka, nezávislá na přisouzeném pohlaví a sexuální orientaci.
- **Transgender** – osoba, která překročila hranice vrozeného pohlaví, nemusí ale nutně podstoupit chirurgickou nebo jinou změnu pohlaví. Tento termín bývá používán jako zastřešující pro všechny, kdo jsou jakýmkoli způsobem „trans“.
- **Transsexualita** – lékařský termín pro jev, kdy se osoba hlásí k opačnému pohlaví (již se nepoužívá).

- ***Tranzice*** – přechod k životu v souladu s naším skutečným rodem (může a nemusí zahrnovat např. změnu jména, osobních zájmen, vzhledu atd.)

3. Vymezení pojmu transgender a LGBT

Transgender je označení pro osoby žijící v rozporu svého anatomického a psychického pohlaví, zpravidla po celý svůj život, pokud dotyčný nepodstoupí operativní změnu pohlaví. Dotyčný věří tomu, že je pravým opakem svého pohlaví. Transgenderismu můžeme porozumět jako ideologii, která odmítá přesvědčení, že každý člověk může být jednoduše zařazen do jednoho ze dvou tradičních modelů pohlaví. Termín transgender byl poprvé představen a následně zpopularizován americkou transgenderovou aktivistkou Virginií Prince v 60. letech 20. století.¹

Jedním ze základních diagnostických kritérií trans lidí je právě převlékání se a žití v souladu se svým psychickým já. Transgender je termín, který pod sebe zahrnuje celou škálu lidí, jež vybočují z tradičních genderových norem.² Jediněc neodpovídá ani biologickému pohlaví, s nímž se narodil, ani genderu, ve kterém byl socializován. V důsledku toho se snaží vystupovat na základě genderu ke kterému se hlásí, ve shodě s nejběžnějšími představami. Výsledkem se stává přehnaně stereotypní hraní genderových rolí.³ Do termínu transgender můžeme zařadit následující: transsexuály⁴, transgendery, (transvestity), bigendery, *drag queens*, *drag kings*, maskulinní ženy, feminní muže, intersexuály, androgynní jedince, cross-gendery a mnohé další.⁵ Výše zmíněný počet nelze považovat za definitivní a jednotlivé pojmy za jednoznačně odlišitelné.

¹E.BEVAN, Thomas. *The Psychobiology of Transsexualism and Transgenderism: A New View Based on Scientific Evidence*. Ilustrované vydání. ABC-CLIO, 2014. s.42.

² Genderové normy značí o pravidlech a zásadách spravedlivě zohledňujících muže i ženy. Tzn. že jim zaručuje rovné příležitosti a odstraňuje genderovou diskriminaci.

³ BROUK, Bohuslav. *Autosexualismus a Psychoerotismus*. Praha: Odeon, 1992, s.119.

⁴ Tento termín se sice vyskytuje v citaci od Feinberga, ale nový akademický slovník cizích slov (Academia,2005) definuje transsexualismus jako „chorobnou touhu jedince pohlavně normálně vyvinutého žít jako osoba opačného pohlaví“. Termín odkazuje k sexuální preferenci a opomíjí tak identitu osobnosti. Výraz je proto nevhodný a v současnosti se odborné diskuzi nepoužívá.

⁵ FEINBERG, Leslie. *Pohlavní štvanci*. G plus G, 2000.s.5-6.

Existují i termíny, kterým se trans lidé raději vyhýbají, neboť tyto termíny vycházejí z patologizujícího diskurzu, a proto není vhodné je používat.

Jedním z takových příkladů je v češtině použití převzatého adjektiva „transgender“ (tedy stejně jako v angličtině), nikoliv slova transgenderový. Při popisu určité skupiny osob, je tedy důležité řídit se i tím, jak se konkrétní osoby a skupiny vyjadřují samy o sobě a neupřednostňovat terminologii, která přichází zvenčí, pokud to není nutné.

Těm z výše uvedených pojmů tvořících kategorii transgender, jež jsou podstatné pro téma této práce, se věnuji v následujících kapitolách.

LGBT je zkratka pro lesby, gaye, bisexuály a transgender. Tato skupina zahrnuje všechny jedince, jejichž sexuální orientace nebo pohlavní identita je odlišná od heterosexuálních genderových norem. Tyto normy určují, jak se máme jakožto lidé chovat a oblékat na základě toho, jaké máme pohlaví. Jako lesby a gayové jsou pak označováni jedinci, kteří jsou přitahováni stejným pohlavím navzdory těmto společenským normám. U bisexuálů je naopak typická přitažlivost pro obě pohlaví.

Již v 19. století propagovali antropologové genderovou rovnost a sexuální vysvobození. Antropologie tak měla velkou participaci na pochopení genderových norem. Za zásadní průlom můžeme považovat skutečnost, že v období druhé vlny feminismu⁶ došlo k oddělení pojmu gender a pohlaví. Americký psychoanalytik Robert Jesse Stoller se zasloužil o vůbec první uvedení pojmu gender do společenských věd ve své knize *Pohlaví a gender* (1968), kde vymezil biologickou kategorii pohlaví od kulturně konstruované kategorie gender. Soudě podle něj, je gender pojem s psychologickým a kulturním rysem významu, který ale může být nezávislý na biologickém pohlaví.⁷

⁶ Druhá vlna feminismu probíhala v období 70.let 20.století, tedy ve stejné době, kdy vznikaly i termíny pro osoby LGBT.

⁷ STOLLER, Robert Jesse. *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. New York: Science House, 1968.

3.1. Stručná historie transgenderu v Jihovýchodní Asii

Na základě dostupných pramenů lze říci, že transgenderismus se ve světě vyskytuje už poměrně dlouho. Naši předci si s biologickými předpoklady jedince hlavu příliš nelámali. Na celé planetě v jiné době a v jiných částech světa existovaly komunity, které rozlišovaly více než dvě základní pohlaví – muže a ženu. Jisté zprávy od misionářů, antropologů, etnografů a mnohých dalších nás ujišťují v tom, že mnoho původních národů rozlišovalo a uznávalo mnohem více pohlaví, než jak je tomu dnes.⁸ Z těch nejznámějších jsou to například *hidžrové* v Indii, *two-spirit* u amerických indiánů, *kathoey* v Thajsku, *xanithé* v arabském světě nebo *fa afafine* v Polynésii.⁹ Vznikaly celé řady významných myšlenek a odehrávala se celá řada významných událostí, na jejichž základě bylo nakonec zformováno transgender hnutí. Informace z této doby jsou velmi nejasné, existují ale nepochybné výpovědi o transgresivních¹⁰ ženských rituálech většinou se vyskytující v oblastech, kde hindu-buddhistická nebo animistická vyznání nebyla zcela ještě včleněna pod islám. Zmínky o transvestitních *bissu* byly zveřejněné francouzským antropologem Michaelem Pelrasem v jeho knize *The Bugis* (1996), kdy Brooke v deníku při návštěvě Wajo na Jižním Sulawesi zaznamenává přítomnost transvestitních *bissu*:

„Nejzvláštnější obyčej, který jsem pozoroval, je, že někteří muži se oblékají do ženských šatů a některé ženy do šatů mužských. Nikoliv však příležitostně, ale činí tak celý svůj život zasvěcujíc se k honbě za opanování jejich zvoleného pohlaví.

V případě mužů se zdá, že rodiče mladého chlapce jsou – po rozpoznání určitých zženštilostí v jeho návycích, jak v chování, tak v oblékání – přiměni ho

⁸ FEINBERG, Leslie. *Pohlavní štvanci*.s.57.

⁹ HERDT, Gilbert. *Third Sex, Third Gender: Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. New York: Zone Books, 1996.

¹⁰ Transgrese- (z lat. Transgressio– přechod, přemístění).

darovat jednomu z panovníků, kterým je chlapec přijat a tito mladíci běžně časem získají silný vliv nad svými pány.“¹¹

Podobně jako *bissu* byli v Malajsii známí *sida-sida*. Kombinovali mužské i ženské prvky díky kterým měli údajně duchovní sílu a byla jim v rámci jejich společnosti svěřena moc na ochranu vysoce postavených žen a panovnických insignií.

Mezi obyvateli Sarawaku u Ibanů jsou pak známí transvestitní rituální duchovní specialisté *manang bali*. *Manang bali* je jedním z mnoha typů manangu (šaman). Primárně se ale jedná o biologické muže, kteří žili jako ženy. *Bali* znamená měnit podobu a poukazuje na transformaci *manang bali*, jež je činí třetím pohlavím.¹²

Posledním příkladem týkajícím se Jihovýchodní Asie a stojícím za zmínku, jsou *nat kadaw* (známí jako manželky duchů) z Myanmaru, kteří vykonávají rituální praktiky na podobném principu jako výše zmínění *bissu*, *manang bali* a *sida-sida*. V postkoloniálním kontextu mohou koncepty LGBT mimo západní svět působit jako nepůvodní, což by ale odpovídalo jediné globální koncepci homosexuality či transgenderismu. Podle Boellstorfa je právě ne-západní homosexualita a transgenderismus výsledkem původního obyvatelstva minulosti – jako kdyby se historie znovu opakovala v miniaturní zdánlivé historii společnosti.¹³

Je však těžké vytvořit pomyslnou historickou časovou osu, jelikož písemné dokumenty z období nizozemské kolonizace jsou primárně omezeny na soudní texty. Není také jasné, do jaké míry tyto dokumenty odrážejí každodenní život lidí mimo královské kruhy. Studovat transgenderismus a homosexualitu

¹¹ PELRAS, Michael. *The Bugis* [online]. Oxford: Blackwell, 1996, s.164 [cit. 2019-07-19]. Dostupné z: <https://oxis.org/books/pelras-1996.pdf>

¹² PRATT, Christina. *An Encyclopedia of Shamanism* [online]. The Rosen Publishing Group, 2007 [cit. 2019-07-28]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=V_betetLgEMC&pg=PA280&lpg=PA280&dq=manang+bali&source=bl&ots=Fw3wDoFRyC&sig=ACfU3U24TW91m8veBxuTGZ0LJf4NnLEfdQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjN6d6NpNfjAhWGYIAKHeWKBV8Q6AEwEXoECAkQAQ#v=onepage&q=manang%20bali&f=false

¹³ BOELLSTORF, Tom. *The Gay Archipelago: Sexuality and Nation in Indonesia*. Princeton University Press, 2005. s.36.

z koloniálních dokumentů do určité míry vyžaduje čtení mezi řádky, ba co víc, je důležité mít přístup k těmto dokumentům a být patřičně jazykově vybaven. Mé vědomosti jsou odkázány pouze na výzkumné práce antropologů, jež se specializují na téma transgenderu v indonéském souostroví a zbytku oblasti Jihovýchodní Asie, jež jsou dostupné v anglickém jazyce.

3.1. Transgender v indonéském souostroví

Během čtyři sta leté okupace Indonéského souostroví Nizozemci neexistují téměř žádné dokumenty mapující transgender v Indonésii. Až kolem roku 1800 jsou doloženy stopy výskytu feminních mužů na místech, kde probíhal obchod s drobnými komoditami.¹⁴ První zmínka o transgenderu v indonéském souostroví vstoupila do západního písemného záznamu s návštěvou misionáře Antonia de Paiva na Sulawesi v roce 1545. V dopise portugalskému biskupovi João de Albuquerque indického státu Goa, De Paiva napsal:

„Vaše lordství bude vědět, že kněží těchto králů se obecně nazývají bissu. Nenechávají si narůst žádné vousy, oblékají se do ženského oděvu a mají narostlé dlouhé, spletené vlasy; napodobují řeč žen a osvojily si všechna ženská gesta a sklony. Podle zvyků země se vdávají s běžnými muži, se kterými žijí v domech a karnálně se s nimi sjednocují na svých tajných místech. Pokud se tyto kněží dotknou ženy buď v myšlence nebo skutkem, jsou uvařeni v asfaltu, protože se domnívají, že pokud by to udělali, celé náboženství by bylo ztraceno; a mají zuby pokryté zlatem.“^{15 16}

¹⁴ BOELLSTORF, Tom. A coincidence of Desires: Anthropology, Queer Studies, Indonesia [online] [cit.20.3.2019] Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=Oz2j5ZWmlOgC&pg=PA88&dq=waria&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjbm_G-5OXgAhXDY1AKHTX3C2gQ6AEIMTAB#v=onepage&q=waria&f=false

¹⁵ DAVIES, Sharyn Graham. *Gender Diversity in Indonesia: Sexuality, Islam and queer selves*. Routledge, 2010, s.80.

¹⁶ Přeloženo do češtiny z anglického překladu: „Your Lordship will know that the priests of these kings are generally called *bissus*. They grow no hair on their beards, dress in a womanly fashion, and grow their hair long and braided; they imitate [women’s] speech because they adopt all of the female gestures and inclinations. They marry and are received, according to the custom of the land, with other common men,

Problematika transgender v Indonésii je v souvislosti historicky propojena s crossdressingem.¹⁷ Crossdressing znamená, že žena nebo muž přebírá roli opačného pohlaví, jelikož cítí, že je tak správně, ale zároveň nemusí podstoupit operativní změnu svého pohlaví. Crossdressing tak nabízí širší pohled do transgenderové reality. Někteří crossdressing užívají například k uměleckému vystoupení, kde není operace potřeba. Pokud zahrneme taneční vystoupení jako formu divadla, pak se rozsah crossdressingu ve veřejném vystupování ještě prohloubí.

Na Bali je známý tanec Arja vyvinutý v pozdním období 19. století jako lidová opera. Tanečníci mužského pohlaví zastávají role pohlaví ženského. Další takovou formou je posvátný hinduistický tanec Rámájana, kde naopak dvě ženy zastávají role dvou bratrů – Rama a Laksama.¹⁸ Na Střední Jávě je zase populární tanec Lengger, jehož nejznámějším vystupujícím je Didik Nini Thowok¹⁹, cross-genderový tanečník, o kterém se více zmíním v kapitole 3.2. Tento specifický jev převlékání můžeme zejména zaznamenat u etnické skupiny Bugisů, které bude věnována pozornost v kapitole čtyři.

Na základě toho je zřejmé, že vztah transgender a okolní společnosti v Indonésii není černobílý a hranice skupin se často ztrácejí tím, jak se skupiny navzájem ovlivňují. Obecně však v Indonésii, stejně jako v moderní západní společnosti, trvá předpoklad, že pohlaví má determinovat gender.

Ve své bakalářské práci se opírám převážně o etnografické výzkumy Toma Boellstorfa, Evelyn Blackwood, Sharyn Graham Davies a Saskie Wieringa, díky

and they live indoors, uniting carnally in their secret places with the men whom they have for husbands. These priests, if they touch a woman in thought or deed, are boiled in tar because they hold that all their religion would be lost if they did it; and they have their teeth covered in gold.“

¹⁷ Termín crossdressing je vypůjčen z angličtiny pro nedostatek ekvivalentu v indonéském jazyce.

¹⁸ PH. D. G. G. BOLICH. *Transgender History&Geography: Crossdressing in context* [online].

Lulu.com, 2007 [cit. 2019-06-28]. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=vekAAwAAQBAJ&dq=arja+dance+crossdressing&hl=cs&source=gbs_navlinks_s

¹⁹ ULUNG, A. Kurniawan. The many sides of Didik Nini Thowok. *The Jakarta Post* [online]. [cit. 2019-07-28]. Dostupné z: <https://www.thejakartapost.com/life/2018/11/29/the-many-sides-of-didik-nini-thowok.html>

kterým existují etnografické práce popisujících v mnoha ohledech odlišnou realitu a nabízející tím důkaz proti tomuto přesvědčení. Nedávné studie²⁰ Boellstorfa, Blackwoodové i Daviesové se především soustředí na to, jak tyto skupiny (ne)fungují v heteronormativní společnosti.

Blackwoodová ve své práci upozorňuje, jak indonéský diskurz trvá na připojení ženských orgánů k ženské genderové identitě a touze po mužích tak výmluvně ilustruje, zaměřuje na konstrukci mužskosti a erotické touhy mezi *tombois*, termín definující lesbické ženy vykazující mužské chování i vzhled. Stejně tak *femmes*, termín identifikující genderovou identitu ženy vyjadřující svoji ženskost velmi výrazným způsobem. Obě skupiny narušují vazby tradičního soužití.

Stejně tak Davies ve své práci *Gender Diversity in Indonesia: Sexuality, Islam, and Queer Selves* názorně ukazuje, jak se v rámci vytváření binárního pohlaví tyto systémy zpochybňují. Boellstorf se naopak zabývá tím, jak *waria* zakouší nesoulad mezi mužským tělem a ženskou duší (indonésky *jiwa*). Nizozemská socioložka Saskia Wieringa hovoří o významných symbolických formách subverzní heteronormativity v Indonésii.

²⁰ Mezi zásadní texty patří: T.Boellstorf (Playing Back the Nation: Waria, Indonesian Transvestites, A Coincidence of Desires: Anthropology, Queer Studies, Indonesia), S.G.Davies (Gender Diversity in Indonesia: Sexuality, Islam and Queer Selves), E.Blackwood (Tombois and Femmes: Defying Gender Labels in Indonesia).

4. Vymezení pojmu *Waria*

Waria je termín nastavený vládním diktátem v roce 1978. Boellstorf se domnívá, že termín *waria* je takzvaně etnolokalizován, tím poznamenává, že název pojí místo s určitou etnicitou. Jedná se například o termíny *keci* (Jáva a Bali), *kawe-kawe* (Makassar, ale i u Bugisů), *wandu* (Jáva, v menší míře Sulawesi), *calabai* (Bugisané, ale termín se používá i na Kalimantanu). Boellstorf udává za příklad, že výše zmíněné termíny jsou termínem místním pro *waria* – tedy *kawe-kawe* a *calabai* typické pro oblast Sulawesi.²¹

Existuje zde ještě jeden problém v českém jazyce, a to je ten v jakém rodě skloňovat *waria*. V angličtině se používá pro označení transgenera s/he a dále už jej nerozlišují. Ve své práci se o *waria* vyjadřuji v ženském rodě, neboť z hlediska této problematiky není kladen takový důraz na fyzickou osobu, ale spíše se přiklání k psychickému hledisku.

V knize od Blackwoodové je shrnuto několik názorů, jak na ně nahlíží indonéští *tombois*. Někdy je zde uveden argument, že se jedná o ženy, poněvadž se jako ženy cítí. Někteří naopak uvádí že se pouze jako ženy vyjadřují. Avšak většina se přiklání k názoru, že *waria* je směsí osoby feminní (psychicky) i maskulinní (fyzicky).²²

Waria zakouší odmítnutí své maskulinity a jejich touhy po ženství již od raných let. Můžeme na ně běžně narazit v salonech krásy, po nocích se mnozí věnují uměleckým vystoupením, nebo se živí na ulici jako sexuální pracovnice.

Pro *waria* je v současnosti důležitější více vypadat jako žena než mít ženskou duši. Neexistuje mezi nimi žádný konsensus, který by tvrdil, co je pro ně

²¹ BOELLSTORF, Tom. *A coincidence of desires: Anthropology, Queer Studies, Indonesia* [online].

Duke University Press, 2007, s.82-84. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=Oz2j5ZWmlOgC&pg=PA88&dq=waria&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjbm_G-5OXgAhXDY1AKHTX3C2gQ6AEIMTAB#v=onepage&q=waria&f=false

²² BLACKWOOD, Evelyn. *Falling into the Lesbi World* [online]. Ilustrované vydání. University of

Hawaii Press, 2010 [cit. 2019-07-29]. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=mTmkvPoviEIC&pg=PT59&dq=evelyn+blackwood+1998&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiihc7K-9rjAhXzwmQBHSCmBLEQ6AEILzAB#v=onepage&q=seamlessly&f=false>

významnější. *Waria* o sobě někdy tvrdí, že byly nakaženy (ketularan), protože nosily ženský oděv pro pobavení, nebo že si jako děti hrály s *waria*.²³

Waria jsou historicky propojené v divadelním i tanečním vystupování a lehce se tak přesunuly do televize, kde vystupují jako *drag queens*, ale zároveň vždy odhalují svoji maskulinní postavu.²⁴

4.1 Transgenderová komunita Waria

Waria je termín objevující se od 70. let 20. století v indonéském prostředí. Je to kombinace slov *wanita*-žena a *priya*-muž, jehož spojení můžeme přeložit jako transgenderová žena. *Waria* je tedy v indonéských podmínkách ekvivalent označení transgender jinde ve světě. Termín *waria* je v Indonésii lépe známý jako *banci* nebo *bencong* (hermafrodit). Takový výraz je však nejen mezi *waria* považován za velmi pejorativní.²⁵ *Waria* můžeme blíže definovat jako muže, který se převléká do ženských šatů a zároveň přijímá roli ženského pohlaví. Považují se za ženy ve své hlavě a také ve společnosti.

Jejich orientace bývá často heterosexuální a sexuální styk s ženským pohlavím jim nepřináší žádné uspokojení. Je otázkou, zdali na *waria* nahlížet jako na třetí pohlaví, nebo jako na muže, co se cítí jako žena. *Waria* totiž na sebe nahlíží jako na muže s ženskou duší (*waria*), tedy ne jako na ženu. V tomto případě by se možná dalo mluvit o *waria* jakožto o třetím genderu.

Existuje velký počet trans žen, které necítí výraznou potřebu podstoupit operaci změny pohlaví. Souvisí to s čistě osobním komfortem ve vlastním těle, který opravdu není mezi všemi trans lidmi jednotný. Pro některé trans ženy se jedná o zákrok, který je absolutně nutný k tomu, aby byly dlouhodobě spokojené, pro jiné zase představuje velký zásah do osobní tělesné autonomie, nebo ho

²³ BOELLSTORF, TOM. A coincidence of Desires: Anthropology, Queer Studies, Indonesia s.89.

²⁴ BLACKWOOD, Evelyn. *Falling into the Lesbi World*, 2010. [cit. 2019-07-29]

²⁵ BOELLSTORF, Tom. *Playing Back the Nation: Waria, Indonesian Transvestites* [online]. American Anthropological Association, 2004, s. 162 [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3651553>

jednoduše nepovažují za nutný. Často nadále kvůli vlivu sexuologie převládá představa, že všichni trans lidé chtějí všechny operace, čemuž je i nastavený legislativní systém. Podle indonéskeho práva budou transgender osoby považováni za opačné pohlaví pouze v případě, že podstoupí operaci změny pohlaví.²⁶ Transgender přitom nemusí toužit po operativní změně pohlaví, může volit různé úpravy těla, nebo žít život v jiné pohlavní roli.

Tato komunita je integrální součástí indonéske společnosti. Komunita *waria* je nesmírně odlišná v rámci personální identity od zbytku společnosti. Liší se socioekonomickým pozadím a má rozdílnou úroveň vzdělání. V současnosti čelí stereotypizaci a diskriminaci v indonéske společnosti ze strany náboženských skupin.

Jelikož *waria* nezapadají do klasických genderových norem, musí často čelit několika negativním předsudkům okolní společnosti, což má dopad do jejich vztahů s okolím. Jedním z takovýchto dopadů u nich je odklon vlastní rodiny, nucené opuštění vlastního domova, a následná migrace do větších měst. Žít jako *waria* je primárně městským fenoménem, jelikož zde mají možnost si zachovat anonymní identitu a mohou usilovat o partnerské vztahy, aniž by zahanbily vlastní rodinu.

Častou příčinou této migrace je právě odmítnutí nové identity *waria* rodinného příslušníka ze strany členů rodiny následující po jejím oznámení svému okolí. Této problematice bude věnováno více pozornosti v kapitole 4.1 této práce.

Zdá se, že většina Indonésanů, kteří se identifikují jako *waria* patří do nižší sociální třídy. Dostupné zdroje uvádí, že jde až o 97 % *waria*.²⁷ Kulturní antropolog Tom Boellstorf rozděluje *waria* do tří ekonomických tříd: ty, které

²⁶ YULIUS, Hendri. Sex or gender? Aming's challenge. *Indonesia at Melbourne* [online]. 21.6.2016 [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: <https://indonesiaatmelbourne.unimelb.edu.au/aming-marriage-sex-and-gender-indonesia/>

²⁷ Kemala Atmojo, *Kami Bukan Lelaki: Sebuah Sketsa Kehidupan Kaum Waria* (We Are Not Men: A Sketch of the Life of *Waria*) (Jakarta, Grafiti, 1986), s.65.

vlastní salony krásy, dále *waria*, jež jsou zaměstnané v salonech krásy, a ty, které se snaží uživit na ulici jako prostitutky.²⁸

Jak už je z textu zřejmé, genderová identita nemusí odpovídat biologickému pohlaví. S tím ale nekoresponduje přístup indonéskeho Oddělení sociálních záležitostí, jež klasifikuje transgenderovou komunitu jako mentálně postiženou, podle zákona o mentálně postižených (indonésky *cacat law*). Takové právní překážky pak členům komunity mnohdy znemožňují nalézt práci, která by je mohla naplňovat, nebo na kterou jsou kvalifikováni. Podle Andersona (cit. v UNDP Asia-Pacific Regional Centre) existuje možnost legálně změnit své pohlaví na průkazech totožnosti u osob, jež prošly operací změny pohlaví, avšak takový mechanismus vyžaduje právní dokumentaci, kterou většina *waria* postrádá, přičemž její získání je zpravidla nad jejich síly a schopnosti.²⁹

Skrze tyto zákony lze vidět, jak společenské postavení transgender osob není v Indonésii rovnoměrné v základních právech transgender osob oproti většinové společnosti.

Zde je ukázka svědectví jedné z *waria*, zveřejněné Mezinárodní komisí lidských práv pro gaye a lesby (IGLHRC):

„Protože jsem waria, nepovažují mě za schopného učitele ... Necítím se pohodlně nosit mužské oblečení a ani jej nemůžu nosit. Kvůli předsudkům vůči mně nemohu být učitelem a využít dovednosti, které jsem získala, abych zlepšila sebe i svou zemi.“³⁰

¹³ BOELLSTORF, Tom, A coincidence of Desires: Anthropology, Queer Studies, Indonesia. 2007, s.87 [online] [cit.20.3.2019] Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=Oz2j5ZWmlOgC&pg=PA88&dq=waria&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjbm_G-5OXgAhXDY1AKHTX3C2gQ6AEIMTAB#v=onepage&q=waria&f=false

²⁹ ASIA PACIFIC COALITION. South East Asia Legal Environments for Men who have Sex with Men and Transgender People in Asia and Pacific [online]s.77 [cit. 2019-07-09] dostupné z:

<https://hivlawcommission.org/wp-content/uploads/2017/06/Legal-environments-human-rights-and-HIV-responses-among-men-who-have-sex-with-men-and-transgender-people-in-Asia-and-the-Pacific.pdf>

³⁰ IGLHRC. Human Rights Abuses Against Sexual Minorities in Indonesia. *Universal Periodic Review* [online]. 19.11. 2007 [cit. 2019-07-03]. Dostupné z:

<https://www.outrightinternational.org/sites/default/files/124-1.pdf>

Překlad z angličtiny: „Because I'm a waria they consider me not capable of being a teacher... I'm not comfortable wearing male clothes and can't wear them. Because of the prejudice against me I can't be a teacher and use the skills I have gained to improve myself and my country.“

Indonéské veřejné právo, jímž je regulováno právo občanů na změnu pohlaví, neumožňuje *waria* legálně měnit jejich pohlaví. V důsledku toho nemají transgender osoby právo na nabytí základní právní dokumentace za stejných podmínek jako ostatní občané. Výzkum Forum Komunikasi Waria ukazuje, že téměř 70 % transgenderových osob žijících v Jakarta nevládní žádné doklady právního občanství, včetně identifikačních průkazů. Bez těchto dokumentů jsou *waria* konfrontovány celou řadou překážek ze strany zákona, překážek, kterým zbytek společnosti nemusí vůbec čelit.³¹ Stejně tak může být matoucí, pokud je *waria* v národním průkazu totožnosti (KTP)³² vedena jako muž, a je odmítána její vlastní rodinou, nemá tak šanci získat bezplatnou léčbu HIV.

Jak uvidíme v podkapitole o rodině, mnoho *waria* je vystavena fyzickému týrání ze strany rodinných příslušníků. Mnoho transgender žen musí utéct z domova, což pro ně leckdy znamená, že nemají rodinnou kartu, na jejímž základě se vydávají průkazy totožnosti. V Indonésii je důležité mít tuto kartu, neboť bez ní člověk nemá nárok na zdravotní péči.

Jedním z důvodů, proč je velké množství *waria* nakažené HIV je to, že jsou často v pasivní roli partnera během análního sexu. Ze všech sexuálních praktik, receptivní anální sex je ten, který s největší pravděpodobností povede k nakažení, v případě, že inzertní partner je sám infikovaný.

Podle průzkumu se ukázalo, že téměř třetina *waria* je placená za roli inzertního partnera, což může být i dalším argumentem, proč někteří odmítají operaci změny pohlaví.³³

Podle Human Rights Watch bylo zpočátku epidemie AIDS indonéské ministerstvo zdravotnictví nápomocné, brzy na to ale byly zatraceni muslimskými a křesťanskými náboženskými představiteli. V sérii homofobních útoků na

³¹ Tamtéž.

³² zkratka KTP znamená Kartu tanda Penduduk a je to pojem pro občanský průkaz.

³³ PISANI, Elisabeth. *The Wisdom Of Whores: Bureaucrats, Brothels And The Business Of Aids* [online]. Granta Books, 2010 [cit. 2019-07-06] Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=jV65mKoM0YQC&pg=PT39&lpg=PT39&dq=are+waria+heterosexual&source=bl&ots=zoN5VA2XZR&sig=ACfU3U2CDURQHW_bJoENHG_q_QjMF9PxFA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjH5O

shromáždění *waria* a LGBT osob byly tyto osoby označeny za hrozbu pro islám a indonéskou národnost.

Přes nepřízeň náboženských představitelů a vliv těchto agresí se v posledních letech rozrostly nevládní organizace na pomoc těmto genderovým menšinám.³⁴

Neustálé odmítání indonéské vlády uznat genderovou identitu transgenera ohrožuje jejich svobodu projevu a práva na soukromý život, svobodu víry, myšlení a svědomí, nýbrž také porušuje právo na naplňující zaměstnání.

4.2 Tělesná modifikace

Existuje několik úprav lidského těla, která byly aplikovány v indonéském souostroví po celá staletí. Do 70. let 20. století se na feminizaci těla používala pouze tradiční medicína. Dříve *waria* užívaly speciální nápoje *jamu* (tradiční indonéská medicína) s nadějí, že jejich tělo bude po užití nápoje více feminní.

Dalšími způsoby, jak se přiblížit feminnímu ideálu a být *waria* obnáší zejména nošení make-upu a dámského oblečení, holení nohou a úprava vlasů. Některé jdou ale v praktikách přiblížit se ženskému ideálu hlouběji a přistupují i k chirurgickým zákrokům.

Majoritní část však odmítá operaci změny pohlaví, protože považují mužské genitálie za jeden z atributů definujících identitu *waria*.³⁵ V současné době

³⁴ Human Rights Watch. „*These Political Games Ruin Our Lives*”: *Indonesia’s LGBT Community Under Threat*[online]. 10.8.2016 [cit. 2019-07-06]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/report/2016/08/10/these-political-games-ruin-our-lives/indonesias-lgbt-community-under-threat>

³⁵ HOFFMANN, Susanne a Adi MORENO. *Intimate Economies: Bodies, Emotions, and Sexualities on the Global Market* [online]. Ilustrované vydání. Springer, 2017 [cit. 2019-06-29]. ISBN 1137560363.s.174. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=divVDQAAQBAJ&pg=PA179&lpg=PA179&dq=waria+leaving+their+families&source=bl&ots=9lwTtCYQfr&sig=ACfU3U1jG2CRoNMR5UxCA3BPAAAiUkDjDQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKewjyJCZ4o7jAhVJUZOjKHZHmDMMQ6AEwD3oECACQAQ#v=onepage&q=waria%20leaving%20their%20families&f=false>

velká část této komunity užívá ženské hormony, jež přetvoří tělo do co nejvíce možné ženské podoby, podstupují chirurgické zákroky a v nejvzácnějších případech i zmíněnou operaci změny pohlaví.³⁶ Přeměna na ženské tělo je velmi zdoluhavý a bolestivý proces. Zprvu se musí vytvořit na hrudi tvrdá tkáň, aby prsa rostla na správném místě. Poté přichází na řadu vysoká dávka injekčních hormonů, po které následují nižší dávky antikoncepčních pilulek. Vysoká dávka hormonů vyvolává v kombinaci s antikoncepcí vedlejší účinky, a tak některé *waria* naopak před nastíněnou metodou upřednostňují silikonové prsní implantáty.³⁷

Státy Malajsie a Singapur nabízejí na rozdíl od Indonésie za plastické úpravy těla finančně dostupnější a kvalitnější služby. Jednou ze strategií při změně pohlaví anebo absolvování chirurgických zákroků pro *waria* je tedy vycestování ze země. Tou druhou je návštěva dražší soukromé kosmetické kliniky v rámci Indonésie. Tato cesta je však pro velkou část komunity finančně nedostupná (vstříkávání silikonů stojí kolem osmi milionů IDR). Třetí variantou je nelegální vpichování silikonů necertifikovanými ošetřovateli, tzv. tradičními léčiteli.³⁸

Vysvětlením experimentování s nebezpečnými farmaceutickými výrobky jako jsou různé dávky antikoncepčních pilulek a injekcí vedoucí k rychlejším a dlouhodobějším výsledkům, ať už pro snížení svalové hmoty nebo pro větší prsa, může být jistá neinformovanost ze strany skupiny. Tento přístup však samozřejmě spolu se zákroky necertifikovaných ošetřovatelů anebo tradičních léčitelů má však svá rizika projevující se na zdraví *waria*.

³⁶ BOELLSTORF, Tom. *A Coincidence of Desires: Anthropology, Queer Studies, Indonesia* [online].

Duke University Press, 2007 [cit. 2019-07-02] S.94. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=Oz2j5ZWmlOgC&pg=PA88&dq=waria&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjbm_G-5OXgAhXDY1AKHTX3C2gQ6AEIMTAB#v=onepage&q=waria&f=false

³⁷ IDRUS, Nurul Ilmi a Takeo David HYMANS. Balancing benefits and harms: Chemical use and bodily transformation among Indonesia's transgender *waria*. *International Journal of Drug Policy* [online]. 2014, (25), 789-797 [cit. 2019-07-02]. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2014.06.012>.

³⁸ HOFFMANN, Susanne a Adi MORENO. *Intimate Economies: Bodies, Emotions, and Sexualities on the Global Market* [online] [cit. 2019-06-29].

4.3. Transgender a Crossdressing jakožto divadelní a taneční fenomén

V Indonésii existovalo mnoho typů cross-dressingového umění po celá staletí. Existují četné příklady vyskytující se v indonéském souostroví. Z těch nejznámějších je to na východní Jávě tanec *Ludruk*, na Bali tanec *Arjen Wani*.

S přihlédnutím k historickým příkladům crossdressingu v Nusantaře můžeme usuzovat, že v dřívějších dobách byl cross-dressing přijímán jako součást divadelního a možná i jako společenského způsobu života.

Příkladem může být výskyt předkoloniálního transvestismu zaznamenaný v tzv. *Nagarakretagama*, což je oslavná řeč napsaná na lontaru v období největšího rozkvětu království Majapahit pro javánského krále Hayam Wuruka (vládl v letech 1350-1389). Hayam Wuruk se převlékal do ženských oděvů během jeho tanečních vystoupení přímo před jeho ministry, a používal při vystupování ženské jméno.³⁹

Rituální crossdressing u mužů má dlouhodobou tradici na Jávě, která byla islamizovaná v 15. století. Dalším uznávaným zvykem, který se stále nachází v Indonésii je provádění homosexuálních učňovství. Jedním takovým je například tradiční javánský tanec *Lengger* pocházející z malého města Banyumas na Střední Jávě vyskytující se zde už od doby hindu-buddhistického království Majapahit.⁴⁰ Slovo *lengger* pochází z jazyka Banyumas a skládá se ze dvou slov, *leng*– znamená „*díra*“ jakožto symbol ženského pohlaví a *ger*– odvozeno od slova *jengger* mající význam *koruny kohouta symbolizující maskulinitu*. *Lengger lanang* je prastará tradice indonéských *drag queens*. Když Islám zachvátil Indonésii, jeden z devíti

³⁹ OETOMO, Dédé. EMAND, Bruce. *Homosexuality in Indonesia* [online]. 1991 [cit. 2019-07-14]. S.5-6. Dostupné z: https://www.academia.edu/8444434/Homosexuality_in_Indonesia

⁴⁰ MAHARANI, Shinta. Tragedi 1965 dan Kebencian LGBT Meminggirkan Lengger Lanang. *Investigasi Tempo* [online]. [cit. 2019-07-28]. Dostupné z: <https://investigasi.tempo.co/291/tragedi-1965-dan-kebencian-lgbt-meminggirkan-lengger-lanang>

svatých (*wali songo*) Sunan Kalijogo, použil tanec *lengger* k šíření islámu na střední Jávě. Představení lákalo publikum, aby si užili tance, i když byly opilí.⁴¹

Během nizozemské koloniální nadvlády a raných let nového indonéského státu byly *drag queens* oslavovány a zbožňovány. Když pořádali oslavy, žádali indonésany, aby jim vystupovali. V té době nemohly ženy vystupovat veřejně a museli stát za pódiem. A tak museli vystupovat muži oblečení za ženy.⁴² Nicméně s příchodem Suhartova režimu v 60. letech 20. století byla tato tradice zakázána.

Současným představitelem tohoto tance je Didik Nini Thowok, který usiluje, aby tradiční tanec nebyl zapomenut. V 80. letech vytvořil tanec *dwimuka*, kde má na sobě jednu masku, kterou nosí na zadní straně hlavy a druhou masku má obvykle na přední straně. Didik tančí zády k publiku a vede je k tomu, aby věřili, že se jedná o přední část hlavy.⁴³ Když publikum odhalí pravdu, je šokováno a vypukne ve smích. Didik tak zdůrazňuje kulturní souvztažnost mezi Jávou a Bali. Tanec znázorňuje dualismus u lidí, dobro a zlo, a také feminitu a maskulinitu.

Další umělecká forma bohatá na transvestitní vystupování se vyskytovala v oblasti Ponorogo na Východní Jávě založená na fenoménu *warok-gemblak*. V současnosti zastupují mužští herci dramatického žánru známém jako *reog*. Podle Wachirianta (Boellstorf 2005, 40) byl *reog* vytvořen podle legendy ve 13. století princem Kelono Sewandonem, království Bantarangin. Ten požádal o ruku princeznu Dewi Songgolangit z království Doho. Dewi mu sdělila, že si ho vezme v případě, že vymyslí formu představení, která nemá obdoby.

Hlavním představitelem vystoupení je *warok*, vysoce vážená osoba, o které se předpokládá, že má duchovní sílu. Pokud se však *warok* zaplete se ženou, může tak natrvalo přijít o své schopnosti. Aby si je udržel, zaměstnává tak mladé

⁴¹ *Lengger dance: Folk dance from Wonosobo central Java, Indonesia* [online]. 11.2.2012 [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: <http://javaisbeautiful.com/2012/02/11/lengger-dance-folk-dance-from-wonosobo-central-java-indonesia/>

⁴² *The Drag Queens of Java* [online]. 2017 [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=W4UTeluJHz8&t=639s>

⁴³ ROSS, Laurie Margot. *Mask, Gender, and Performance in Indonesia: An Interview with Didik Nini Thowok* [online] s. 222 [cit. 2019-07-26] dostupné z: https://static1.squarespace.com/static/5996ee47ebbd1a09cdcddefd/t/59d65cf1a803bbc66ee31ac8/1507220730420/Other+Pub_Ross_Didik_Mask%2C+Gender+and+Performance+in+Indonesia.pdf

chlapce⁴⁴ (*gemblaky*), kteří se učí udržovat dům, tančit, doprovázet svého waroka všude, kde je potřeba. Je však dobře známo, že mezi *waroky* a *gemblaky* probíhají sexuální aktivity předtím, než *gemblak* zestárne a ožení se. V jiném případě může odejít i *warok* z divadla a heterosexuálně se oženit. Představení bylo vytvořeno proto, aby se muži zdržovali žen a zabránili tak cizoložství.⁴⁵

Transvestivní umění bylo populární i přesto, že v Ponorogo v té době vznikaly *pesantreny*, u nichž se očekávalo, že budou tuto uměleckou formou považovat za nemorální.⁴⁶ V období nizozemského kolonialismu byly představení reogu zakázány. Za Suhartova Nového pořádku byly stejně jako *bissu* označeni za sympatizanty s komunistickým režimem.⁴⁷

⁴⁴ Chlapcům je většinou kolem 12 let, když začnou a zhruba 17 let, kdy už nemohou pokračovat ve vystupování jako *gemblak*.

⁴⁵ *Enslaved by the Cult: Exploitation of young boys in Java's ancient tradition* [online]. 2018 [cit. 2019-07-25]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=cSQMMYxq8oc&t=648s>

⁴⁶ KARTOMI, Margaret J. *Performance, Music and Meaning of Réyog Ponorogo*. Cornell University Press; Southeast Asia Program Publications at Cornell University, 1976, s.106. DOI: 10.2307/3350979.

⁴⁷ BOELLSTORF, Tom, 2005, s.41.

5. Bugiská společnost a jejich genderová klasifikace

Bugisané se řadí mezi nejpočetnější etnikum na indonéském ostrově Sulawesi v provincii Jižní Sulawesi. Jejich mateřský jazyk Bugiščina spadá do austronéské jazykové rodiny, stejně tak jako oficiální jazyk země indonéština. Od dávných dob jsou proslulí svými obchodními a námořnickými schopnostmi. Jejich populace v současné době (21. st.) čítá asi na pět miliónů lidí.⁴⁸

Přibližně 95 % Bugisanů vyznává sunnitský islám, zbylá procenta jsou křesťané a malá bugiská komunita Tolotang, která vyznává tradiční animistickou víru. Od počátků historie Bugisů hrál velkou roli animismus, jehož stopy můžeme nalézt v jejich kultuře dodnes. A tento systém byl ve své podstatě autochtonní, i když v něm lze zaznamenat stejnou myšlenku jako v hindu-buddhistickém konceptu.

Od konce 16. století je dominantním náboženstvím Islám, který se na ostrov Sulawesi rozšířil prostřednictvím obchodu. Společně s Acežany, Sundánci, Minangkabauci a Maduřany patří mezi etnika s nejsilnější islámskou identitou v souostroví. Islám je skutečně nedílnou součástí bugiské kultury a jejich způsobu života. Současně je však většina předislámského kulturního dědictví stále dobře zachovaná. Nejvíce fascinujícím kulturním přežitkem jsou *bissu*, transvestitní kněží, kteří stále praktikují šamanistické rituály a komunikují s božstvy dávného panteonu.⁴⁹ S příchodem islámu byly jednoduše přidány islámské prvky do původní víry, výjimkou zůstaly pouze pohřební rituály, které byly kompletně islamizovány. Poměrně rychle se islámské právo šaría etablovalo do bugiského zvykového práva *Pangngaderengu* jakožto pátá zásada (do té doby existovaly

⁴⁸ The Editors of Encyclopaedia Britannica. Bugis. *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2019-07-28]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Bugis>

⁴⁹ PELRAS, Christian. *The Bugis* [online]. Oxford: Blackwell, 1996, s.4. [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: <https://oxis.org/books/pelras-1996.pdf>

pouze čtyři) a tak není divu, že se začala silně projevovat v každodenním životě Bugisů a ovlivňovat místní kulturu.

5.1. Pohlavní identity a jejich role ve společnosti Bugisů

Považuji za nutné zde navázat na výše uvedené základní termíny, jež se vážou k transgenderu v oblasti indonéského souostroví. Bugisané genderově rozdělují společnost do pěti skupin. Bugiská společnost nediferencuje mezi pohlavími, má pouze rozdělené společenské role, na kterých mimo vzájemné péče o sebe zakládá své partnerství. Existují velmi přísné modely genderové identity, neboť sociální status je důležitým aspektem jejich kultury, který je zároveň podceňován z hlediska pohlaví. Jednotlivci, kteří se neumí přizpůsobit těmto modelům důležitým ze společenského hlediska se často nacházejí v samostatné kategorii, a to právě proto, že ne všichni jsou schopni těmto modelům odpovídat.

U bugisanů genderová role hraje důležitou funkci kvůli začleňování se do komunity, jež je pro toto etnikum natolik významná.

Ačkoli přítomnost islamizace zesílila postavení role muže do popředí a ženy umístila do role v pozadí, zavedení těchto postupů rozhodně nezpůsobilo dominantní pozici muže a submisivní roli žen. Naopak spíše svoboda, kterou vykazovaly bugiské ženy zaujala například Sira Stamforda Rafflese, britského státníka a zakladatele Singapuru, který již v roce 1817 vyjadřoval svůj obdiv vůči postavení žen tohoto etnika a považoval je za vyspělé.⁵⁰

Pro celistvost genderové klasifikace u Bugisů zde pouze zmíním dva termíny odpovídající klasickým genderovým modelům známým v západní společnosti. Jedná se o tradiční genderové typy, tedy ženy, které se cítí i jednají jako ženy a jsou nazývány *makunrai* a muži jednající a cítící se jako muži nazývající se *oroane*. Tělo je pro ně nedílnou součástí identity, bez ohledu na to, s jakým pohlavím se ztotožňují.

⁵⁰ PELRAS, Christian. *The Bugis* [online]1996, s.160-161 [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: <https://oxis.org/books/pelras-1996.pdf>

Zbývající tři – *calabai*, *calalai* a *bissu* velmi úzce souvisí s fenoménem *crossdressingu*. Tyto skupiny zde postupně rozeberu v následujících podkapitolách.

5.1.1. Calabai

Slovo *calabai* je název jednoho z pěti uznávaných genderů s odlišnou sociální rolí ve společnosti. Výraz *calabai* [čti čalabej] etymologicky znamená: „*falešná žena*“. *Calabai* se anatomicky narodili jako muži, ale v bugiské společnosti zastávají roli žen. Stylizují se do ženských oděvů, nosí šperky a používají make-up.⁵¹ Jako ženy se teda oblékají a jako ženy i jednají. V současnosti zastávají důležitou funkci u tradičních obřadů jako je organizace svateb, nebo jiné různé ceremoniály. Pro většinu z nich tyto aktivity představují hlavní zdroj příjmu a proto, když mladý chlapec začne vykazovat sklony ženského chování, nebo se šatí jako dívka, mnoho rodičů se nesnaží tomuto vývoji identity bránit.⁵² Pro společnost zastávají výsadní roli, která je zároveň lépe přijímaná než následující *calalai*. *Calabai* osobám se zamlouvá možnost kombinace maskulinity a feminity a snaží se tak najít určitou rovnováhu. Dokonce se mohou svobodně scházet s muži, i ženami, ale nesmí porušit sexuální zákazy. V 16. století byl zaznamenán případ, kdy byl hříšník odsouzen k smrti uvařením v horké směle za pohlavní styk se ženou.⁵³

5.1.2. Calalai

Calalai se narodili jako ženy, ale ve společnosti zajišťují úlohu muže. Etymologie slova je antonymum pro „*falešné ženy*“, tedy „*falešní muži*“. *Catalai* se zároveň necítí být mužem v tom tradičním genderovém pojetí – *oroane*. Přesto

⁵¹ THARP, Angela. Gender Spectrum Theory. [online] [cit.25.3.2019] dostupné z: https://www.newhaven.edu/_resources/documents/academics/surf/past-projects/2015/angela-tharp-paper.pdf

⁵² PELRAS, Christian. *The Bugis* [online]1996, s.167 [cit. 2019-07-18].

⁵³ Tamtéž.

nosí pánské oblečení a vykonávají mužské práce. Ačkoli jsou *calalai* biologicky ženy ve většině případů netouží po žádném potomkovi, který by přišel na svět jejich vlastním tělem, a tak si děti často adoptují. Ve vztahu, kde ztvárňují mužskou roli, je obvyklé že se dokonce i „žení“. ⁵⁴ Soužití *calalai* je méně tolerované než u výše zmíněných *calabai*, a to z toho důvodu, že jejich status jim nepřisuzuje žádnou sociální ani rituální funkci.

5.1.3. Bissu

Pátým genderem u Bugisů je neméně známý termín *bissu*. *Bissu* je androgynní typ člověka a zastává u etnika Bugisů velmi důležitou roli. Je považován za spojence mezi lidmi a bohy. *Bissu* ochraňovaly posvátné královské předměty, taktéž se angažovaly v roli královských rádců, rovněž zastávaly důležité postavení při obřadních rituálech.

Koncept *bissu* se často prezentuje jako intersexuální, tedy od narození disponuje mužskými i ženskými aspekty. V kulturních antropologických textech je tento fenomén nazýván jako *berdache*, pocházející z různých studií původních amerických kmenů. Nicméně výskyt intersexuality je v naší kultuře marginální a značně nevěrohodný. Jak tedy obhájit skutečnost, která je nereálná? Naše kultura je omezená na chápání pouze dvou genderově binárních modelů a může se zdát neuvěřitelně složité pochopit tento komplexní systém víry zahrnující gender. V přístupu k intersexuálům byla představa dvoupohlavnosti pevně spjata s normami heterosexuality. Za znak řádného vývoje psychiky byla pokládána heterosexualita. Argument, že pouze a jen heterosexualita je přirozená, neboť je to jediná možnost, jak zplodit děti, a ostatní formy sexuality vybočující tradičním normám by měly být odstraněny, je dnes již považován za přežitek. ⁵⁵

Bugisané věří, že role *bissu* je predestinovaná. Někteří musí projít složitým procesem, aby získali odborné vědomosti hodné odpovědnostem a statusu *bissu*.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Jan Piszkiwicz, 2004, s.72-74.

Musí se vzdělat v posvátných textech a zpěvech, zapamatovat si mantry, naučit se vědomostem, rituálním praktikám a udělovat požehnání.

Někteří zastávají názor, že *bissu* mají takovou duchovní sílu právě proto, že ztělesňují obě mužské i ženské složky.

Jejich oděvní doplňky často symbolizují oba elementy. U feminního elementu to znázorňují například květiny ve vlasech, naopak maskulinní element symbolizuje *kris*⁵⁶, který je důležitý při rituálu.⁵⁷

Bissu udělují požehnání lidem, aby zajistily například dobrý manželský svazek nebo úspěšnou sklizeň či bezpečnou pouť do Mekky.

Jak již bylo uvedeno, Bugisané mísí animistickou víru se současnou islámskou vírou. Předislámská víra byla ovlivněna hindu-buddhistickými a austronéskými rituálními praktikami. *Bissu* například jako obětní jídlo používali dříve vepřové maso, ale jako konvertující muslimové museli tyto praktiky změnit. A tak v současnosti veškeré jídlo pro obětní rituály musí být *halal*.⁵⁸

Faktorem úpadku transgenderové kultury u Bugisů bylo dlouhodobé působení nizozemské koloniální nadvlády a následná nezávislost Indonésie v roce 1949. Tento historický vývoj zapříčinil zbavení *bissu* svých královských patronů a jejich tak hlavního smyslu bytí. Další faktor, který přispěl úpadku bylo ohrožení posvátných textů (např. Epos La Galigo), sloužící jako základ jejich legitimacy a posvěcení, které se nakonec staly irelevantním zdrojem vzhledem k šíření moderního pojetí vědy, vzdělání, zvýšeným významem islámských institucí a panislámských diskurzů.⁵⁹

⁵⁶ Kris je dýka, která původně pochází z indonéskeho ostrova Jáva a jeho zacházení slouží k mnoha rituálům, ale slouží i jako talisman. Předává se jako rodinné dědictví a je známý po celé Jihovýchodní Asii.

⁵⁷ DAVIES, Sharyn Graham. Challenging Gender Norms: Five Genders Among Bugis In Indonesia. Thomson Wadsworth, 2007.s.176. [cit.21.3.2019].

⁵⁸ Halal v překladu znamená „povolný“, termín značí v islámské tradici to, co je v běžném životě povolené. Nejčastěji se toto spojení používá u jídla.

⁵⁹ PELETZ, Michael G. *Gender Pluralism: Southeast asia since early modern times*. Routledge, 2009, s.669.

6. Sociokulturní souvislosti

Oblast Jihovýchodní Asie má bohatou kulturní transgenderovou historii, v kultuře velmi pevně zakotvenou. Muži, jež se oblékaly jako ženy byly často součástí rituálních obřadů. V tomto případě crossdressing představoval splynutí principů muže a ženy zároveň ztělesňující sílu předků.

Nicméně se vznikem neoliberálních ideologií v post-suhartovské éře v Indonésii se ideál krásy stal součástí sociálního statusu symbolizujícího prosperitu a modernitu. Tato současná sociokulturní dynamika se projevuje oslavováním salonů krásy *waria*, které v Indonésii v posledních letech nabyly na popularitě. Otevírají se různé kabarety, kde vystupují *drag queens* a také budí zájem sociálních médií, kvůli přeměně jejich vzhledu. Často tráví spoustu času sledováním tutoriálů make-upu na YouTube a kupováním moderního oblečení přes Facebook.⁶⁰

Absolutně nejdůležitější pozicí subjektu *waria* je, že pouze muži mohou zastávat tuto pozici. Je tedy nemožné narodit se s vaginou a zároveň být *waria*.

LGBT komunita stále vyžaduje mnoho pozornosti, studií a promyšlených úvah. Ze strany společnosti i strany vlády hrozí určitá kriminalizace této skupiny, neboť byly podány návrhy týkající se zřízení anti-LGBT legislativy. Tento výlev nesnášenlivosti představuje vážnou hrozbu pro bezpečnost a práva LGBT osob.⁶¹

Je důležité stanovit opatření pro případy, kdy osoba LGBT spáchá trestný čin nebo se zachová nemravným způsobem, tak, aby nedošlo ze strany státu i majoritní společnosti k nařčení celé komunity. V případě spáchání trestného či

⁶⁰ HOFFMANN, Susanne a Adi MORENO. *Intimate Economies: Bodies, Emotions, and Sexualities on the Global Market* [online]. Ilustrované vydání. Springer, 2017 [cit. 2019-06-29] s.170 Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=divVDQAAQBAJ&pg=PA179&lpg=PA179&dq=waria+leaving+their+families&source=bl&ots=9lwTtCYQfr&sig=ACfU3U1jG2CRoNMR5UxCA3BPAAAiUkDjDQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjy-JCZ4o7jAhVJUZOoKHZHmDMMQ6AEwD3oECACQAQ#v=onepage&q=waria%20leaving%20their%20families&f=false>

⁶¹ Human Rights Watch. „*These Political Games Ruin Our Lives*”: *Indonesia's LGBT Community Under Threat* [online]. 10.8.2016 [cit. 2019-07-06]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/report/2016/08/10/these-political-games-ruin-our-lives/indonesias-lgbt-community-under-threat>

nemravného činu příslušníkem většinové komunity většinu lidí nenapadne, že by mohli vinit celou společnost, že je to její chyba. U LGBT osob toto však není samozřejmost a v rámci zabránění perzekuce členů komunity by měla být nastaven odpovídající právní rámec tak, aby k tomu nejen nedocházelo, případně když k tomu dojde, aby byly vyvozeny odpovídající konsekvence.

Situace se ale neustále mění. Zejména transgender osoby se snaží žít více otevřeně v rámci veřejného prostoru. Existuje pro to termín *coming out* – což je označení procesu, během kterého člověk přijímá svoji menšinovou sexuální orientaci v rámci vlastní osoby i širší veřejnosti. Identita transgendera je nicméně ve společnosti viditelnější než homosexualita či bisexualita. Společnost totiž narozdíl od transgendera nerozpozná osoby, které jsou přitahovány nebo mají sex s jinými lidmi stejného pohlaví.

Na LGBT se často nahlíží jako na hrozbu pro stávající sociální a heteronormativní řád ve společnosti. Pozitivní na této situaci je, že narůstá počet progresivních, liberálních osob, kteří rozumějí podstatě lidských práv a přijímají koncepci genderové rozmanitosti.⁶²

6.1. Rodina

Indonéska společnost je kulturně velmi specifická a různorodá. Na jedné straně můžeme vidět pozůstatky předmoderního pojetí genderových odlišností a sexualit v mnoha etnických skupinách. Avšak na druhé straně vidíme velmi konzervativní heteronormativní společnost a její odmítavý postoj k uznání výskytu dalších pohlaví mimo dvě základní – muže a ženu. Toto stanovisko je postaveno na základě náboženské modernity 20. století, v jejímž důsledku dochází k utvrzení heteronormativní společnosti a čím dál většímu vytlačování tradičních kulturních prvků a odmítání projevů transgender chování s odkazem na „staré“ hodnoty. Mimo

⁶² UNDP, USAID. *Being LGBT in Asia: Indonesia Country Report. Bangkok*. [online]. 2014.s.26 [cit. 2019-07-08]. Dostupné z: https://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research%20&%20Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2014-blia-indonesia-country-report-english.pdf

to máme skupinu lidí, kteří vnímají Indonésii jako moderní národ s liberálními a humanistickými hodnotami, jež kritizují utlačující aspekty tradiční i moderní kultury a aspirují na vybudování společnosti, kde si budou všichni genderově rovni a každý bude moci vyjadřovat svoji genderovou identitu nejen pouze na základě biologického pohlaví.

Nepřekvapivým faktem zůstává, že rodina je prvním významným faktorem v životě dítěte, u něhož od narození formuje jeho osobnost.

U většiny *waria* přichází uvědomění si transgenderového chování už od třech až čtyř let. Genderová predispozice je mechanismus, který se nedá kontrolovat a rodina může na změnu genderové identity u syna/dcery nahlížet jako na zradu.

Pokud rodina není schopna přijmout, že jejich syn se považuje za dívku, dochází u některých z nich k fyzickému násilí (např. mlácení, topení ve vodě, nebo mohou být donuceny ke strčení prstů do zásuvky).⁶³ V důsledku toho pak chlapci většinou opouštějí své domovy, aniž by měli nějaké vzdělání, nebo vůbec představu o životě.

V obecném měřítku platí, že pro jednotlivé LGBT osoby je rodina největší výzvou, kterou musí překonat. Pro *waria* je přijetí identity jejich rodinou stejně tak důležité, jako být přijatý společností.

Podle Agentury Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj a rozvojového programu OSN existují v Indonésii dva hlavní důvody proč rodiny své LGBT členy mnohdy nepřijímají:

1. V indonéské společnosti se klade velký důraz na vstup do heterosexuálního manželství a následné založení vlastní rodiny. Častá otázka, na kterou se lidé v Indonésii ptají, když se potkají s někým novým je: „Jste vdaná/ženatý?“ Na nesezdané ženy, nebo bezdětné vdané ženy je pak nahlíženo s lítostí. Tato otázka může pak být pro LGBT osoby dosti nepříjemná, a to i pokud otázku klade vlastní rodina. Z těchto důvodů může

⁶³ Tamtéž, s.91.

dojít k odklonu vlastní rodiny a narůstá tedy i strach, že u dané osoby může být odhalena sexuální orientace/genderová identita.

2. Další důležitou vlastností typickou pro indonéskou společnost je důraz na náboženství. Pro mnohé je náboženství doktrína, kterou se snaží ctít a dodržovat. Náboženství se v tomto případě dostává do konfrontace s kulturou, která nese prvky přijetí rozmanitosti genderu, které upadly v zapomnění na počátku 20.století.

Doslovné doktríny křesťanství a islámu uznávají pouze dvě pohlaví a odsuzují pohlavní styk mimo manželský svazek.⁶⁴

V důsledku těchto dvou faktorů – důraz na heterosexuální manželství a dodržování principů náboženství, mnoho LGBT osob přijímá žádané manželství, aby uspokojilo svoji rodinu. Někteří se totiž vnitřně dokážou ztotožnit s ideálem heteronormativity tím, že si někoho vezmou a založí s ním rodinu. Jejich situace genderové odlišnosti se tím pádem vyřeší, alespoň dočasně. Je pro ně jednodušší chovat se tak, aby nikdo nikdy nezapochyboval o tom, že jsou „normální“, než žít tak, jak by jim vyhovovalo.

6.2. Waria a místní náboženské systémy

V Indonésii existuje šest oficiálně státem uznávaných náboženství: islám, protestantismus, katolicismus, hinduismus, buddhismus a konfucianismus.

Původní synkretické víry nejsou klasifikované jako oficiální, ale jsou označeny pouze jako „víry“. Tato separace je v mnoha ohledech dědictvím holandského koloniálního režimu.

Dominantním je ovšem islám (86 % celkové populace) a hned vzápětí křesťanství. Tato náboženství jsou obecně interpretována velmi konzervativním

⁶⁴UNDP, USAID. *Being LGBT in Asia: Indonesia Country Report*. Bangkok. [online]. 2014. s.26. [cit. 2019-07-08]. Dostupné z: https://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research%20&%20Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2014-blia-indonesia-country-report-english.pdf

způsobem. Obě náboženství zastávají negativní postoj k homosexualitě, který dále přenáší na zbytek společnosti.

Podle zprávy od UNDP a USAID (United Nations Development Program a United States Agency for International Development) roste hnutí mezi progresivními duchovními a náboženskými komunitami, aby reinterpretovali svaté texty a projevíli soucit a přijetí pro sexuální menšiny. Pomáhají LGBT osobám přijmout svou genderovou identitu nebo odlišnou sexuální orientaci a zároveň si zachovat svou víru.⁶⁵

Mnoho z původních vír v sobě integrovalo crossdressery a transgender osoby důležité pro rituály jakožto kněží nebo šamany například na ostrovech ostrovech Kalimantan a Sulawesi. Byla nalezena i rituální mužská homosexualita v rámci náboženských praktik na ostrově Papua,⁶⁶ ale s konverzí ke křesťanství nebo islámu bylo od mnoho z těchto rituálů opuštěno.

U zbylých zmíněných náboženství je postoj k transgenderismu dosti nejasný, nicméně neexistují žádná výslovná prohlášení o odsouzení transgender osob, nebo osob homosexuálních.

6.2.1. Animismus

Animismus je prvotní praktikovaná víra v indonésckém souostroví. Vyznávají jej především etnika v odlehlejších oblastech. Podstatou animismu je následující: „*Víra v to, že duše pokračuje ve svém životě i po smrti těla, vedla k uctívání duchů zemřelých, kterým byly přičítány stále nové vlastnosti a větší moc. Snaha komunikovat s duchy vyústila ve vznik prvních modliteb a forem uctívání.*“⁶⁷

Vzhledem k faktu, že animismus v Indonésii nepatří mezi šest oficiálně uznávaných náboženství, jsou vyznavači často přiřazováni kupříkladu k

⁶⁵ UNDP, USAID (2014). Being LGBT in Asia: Indonesia Country Report, s.39.

⁶⁶ HERDT, Gilbert H. *Ritualized Homosexuality in Melanesia: Studie in Melanesian Anthropology- Vydání 2* [online]. University of California Press, 1993.S.2. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=G1444C8A8->

[kC&printsec=frontcover&dq=gilbert+herdt+1993&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiUgdCU86LjAhVp7aYKHbOFCEMQ6AEITzAF#v=onepage&q=gilbert%20herdt%201993&f=false](https://books.google.cz/books?id=G1444C8A8-kC&printsec=frontcover&dq=gilbert+herdt+1993&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiUgdCU86LjAhVp7aYKHbOFCEMQ6AEITzAF#v=onepage&q=gilbert%20herdt%201993&f=false)

⁶⁷ SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011, s.407-408.

hinduismus nebo křesťanství. V některých případech se setkáváme se situací, kdy původní animistické tradice jsou vyznávány díky náboženské synkresi například spolu s křesťanstvím – z těch nejznámějších jsou to Batakové na Sumatře či Toradžové na středním Sulawesi. Portugalský apatykář Tome Pires, který strávil nějaký čas v indonéském souostroví v letech 1512-1515 konstatoval, že tehdy byla islámská víra na některých místech stále ještě neznámá. Podle Lathief (cit. v Andini, 2017) byla zaznamenaná konverze u Bugisů na specifické víry *Atorriolong*, což znamená něco jako: „vedení lidí od minulosti“. Způsob, jakým Bugisané fúzovali islám s animismem byl zcela odlišný od toho, jak se s tím vypořádali Javánci. Bugisané byly v tomto ohledu více obezřetnější, když kombinovali původní tradice s islámskou vírou, aby zamezili praktikování polyteismu, anebo uctívali kohokoli jiného než Boha Alláha.⁶⁸ *Atorriolong* sice také uctíval jednoho stvořitele *ToPalanroe*, nicméně tradice uctívání byla odlišná od těch islámských, a proto se na ni nahlíží jako na *širk*. Jednou z těchto *širk* praktik je i existence *bissu*, jež jsou považováni jako svatí kněží *Atorriologu*.⁶⁹ Postupem času ale život *bissu* odehrávající se vedle osob, které vyznávají islám je nakonec přiměl k jeho přijetí.

Nicméně s indoktrinací nových vír jako je islám, hinduismus, buddhismus a křesťanství tyto kultury hluboce obohatilo a transformovalo do takového bodu, že původní prvky jsou těžko rozeznatelné.

6.2.2. Islám

Jak už bylo výše zmíněno, islám je převládající náboženství v indonéském souostroví. Pro každého občana je povinné mít uvedené náboženské vyznání ve

⁶⁸ V islámu pro polyteismus existuje termín *širk*. Ve verších Koránu je zdůrazněno, že Bůh se o svoji sílu s nikým nedělí.

⁶⁹ ANDINI, Batari Oja. The Islamization in Bugis Society during the Darul Islam Era under Kahar Muzakar in 1960 s.24-25, *Academic Journal of Islamic Studies* [online]. **Leden-Duben 2017**(Volume 2, č.1) [cit. 2019-07-31]. DOI: 10.22515/dinika.v2i1.107. ISSN 2503-4219.

svém průkazu totožnosti, ale v případě že občan své náboženství neuvede, je mu automaticky přidělen status muslima.⁷⁰ Mnoho Indonésanů vám řekne, že být Indonésanem znamená mít nějaké náboženství. Islám je otázkou osobní víry člověka, je ale potřeba na něj nahlížet i jako na veřejnou sféru, která zahrnuje samotný stát.

V islámské kultuře a společnosti není žádné místo pro genderový pluralismus. Heterosexismus, androgynie a homofobie je schválena v první instanci náboženského práva šaría, Koránu a v posvátných textech hadísech. Na druhé straně je islám zároveň považován za inkluzivní náboženství, které přijímá všechny, kteří přistoupí na jeho pravidla.

Ve srovnání se Středním Východem je v Jihovýchodní Asii tradice transgenderismu velmi pevně zakořeněna. Muži s ženskou identitou nebo muži oděni feminně působili jako rituální specialisté v animistických společnostech a nepřestávali v tom i po konverzi k islámu. Například bissu se dlouho snažili najít cestu, která bude v souladu s islámem v kombinaci s androgynií.

Bez znalosti toho, jak islámští reformátoři přistupovali k homosexualitě a transgender identitám, je těžké pochopit, proč a jak gayové, lesby a waria v současné Indonésii chápou své náboženské postavení. V této kapitole se pokusím to vysvětlit.

Podle Koránu Alláh stvořil všechny lidské bytosti stejně, kde v očích islámu jim dává právo rovné příležitosti, svobodu, lidské právo. Rovněž mezi nimi nedělá rozdíly. Transgender lidé se v arabštině nazývají Mukhannis, což je výraz pro zženštilého muže.

Existence androgynních osob je v Koránu zmíněna ve verších 48-50, 42. súry Porada⁷¹ takto:

„48/49 Bohu náleží království na nebesích a na zemi; On tvoří, co chce, a podle libosti dává dcery jednomu a syny druhému

⁷⁰ KROPÁČEK, L. Sufismus: Dějiny islámské mystiky. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 252.

⁷¹ HRBEK, Ivan. *Korán*. Odeon, 1991, s.372.

49/50 anebo z nich činí páry, syny i dcery, anebo činí neplodným, koho chce, neb On vševědoucí je i všemocný.“⁷²

Tento výklad je v mnoha pracích zmiňován jako úsek, který je věnován waria v části Koránu. Takové tvrzení nicméně považují za demagogické. Verše se dají interpretovat mnoha způsoby, v českém překladu to nicméně působí o mnoho víc nejednoznačně než v tom anglickém.

Přesto však pokud budeme tuto část na základě veršů výše citovaných považovat za zmínku o transgender osobách, znamenalo by to, že Islám tedy podporuje právo a existenci těch, kdo koresponduje obrazu Mukhannis.

Dnes jsou kvůli vlivu islámu waria vytlačováni na okraj společnosti a jejich situace jim tak ztěžuje praktikovat svou víru. Je zajímavé, že na pozadí náboženského konzervatismu a homofobního politického diskurzu stále vyznávají náboženství, které se samotné jim straní.

Stojí za zmínku, že v Indonésii vznikají pesantreny⁷³ vyhrazené přímo pro waria, kde mohou bez ohledu na svoji genderovou identitu praktikovat svou víru, poněvadž v běžných pesantrenech by nebyly akceptovány. První pesantren pro waria byl otevřen v Yogyakarta v roce 2007 po zemětřesení, které stálo život mnoho lidí, včetně waria. Po této katastrofě se téměř všichni gayové, lesby a transgender osoby (křesťané i muslimové) shromáždili a modlili se za oběti. Je to vůbec poprvé v indonéské historii, kdy bylo transgender osobám svoleno dát vznik vlastní náboženské instituci. Lze konstatovat, že existence takového pesantrenu je formou určitého vzdoru proti nadvládě islámského diskurzu v Indonésii.⁷⁴

⁷² Přeloženo z angličtiny: „To Allah belongs the dominion of heavens and earth; He creates what he wills. He wills female, and He gives to whom He wills males. Or He makes them (both) males and females, and He renders whom He wills barren. Indeed, He knows and Competent.“

⁷³ Pesantren je náboženská vzdělávací instituce v Indonésii. Slouží k prohloubení znalostí Islámu. Kořen slova *pesantren* je odvozen od slova *santri* (zbožný muslim, který zasvětil svůj život studiu islámu. Studuje islám v náboženské škole *pesantrenu*) s *prefixem pe-* a *suffixem -an*.

⁷⁴ BURHAUDIN, Jajat a Kees van DIJK. *Islam in Indonesia: Contrasting Images and Interpretations* [online]. Amsterdam University Press, 2013, s.94-96 [cit. 2019-07-17]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=Ma38W_8unrUC&pg=PA98&lpg=PA98&dq=Pondok+Pesantren+Waria&source=bl&ots=32OvzW6B8w&sig=ACfU3U2SIUO7iuiXccOkGfEXu_NFBCOCtg&hl=cs&sa=X&

Po pádu Suhartova autoritářského režimu se před dvaceti lety vyrojila radikální islamistická hnutí, která zavedla místní vyhlášky na regionální úrovni (zejména v Aceh, jižním Sulawesi a Západní Jávě) zaměřené na omezenou konzumaci alkoholu, hazardních her, korupce a prostituce. Tyto hnutí mají tendenci využívat náboženskou policii a zločinecké skupiny ke trestání žen za nevhodně vyzývavé oblečení, chování, které je příliš svádivé, nebo jinak nevhodné podle stanoviska klasického islámu.⁷⁵ Snahou těchto hnutí je zavést islámské právo ve veřejné sféře, která by měla být v Indonésii považována za nábožensky neutrální.

Těmto oblastem Indonésie povoluje mít vlastní zákony založené na systému náboženského práva šaría. Ty trestají stejnopohlavní sexuální styk a zinu,⁷⁶ za kterou lze uložit trest až sto ran bičem.

V roce 2017 indonéský institut právní pomoci společenství (LBH Masyarakata) zaznamenal téměř tisíc případů LGBT osob, které museli čelit diskriminaci, stigmatizaci a násilí za vyjádření své genderové identity nebo svých sexuálních preferencí. V 70 % případu byly oběti útoku transgenderové ženy.⁷⁷ Nesnášenlivost je podněcována i islámskými kleriky Indonesian Ulema Council⁷⁸, kteří v roce 2015 vydali fatwu⁷⁹, ve které komunitu LGBT nazvali jako „urážku indonéské důstojnosti“ a homosexualitu označili jako „léčitelnou nemoc“.⁸⁰

ved=2ahUKEwjL24Wyo-

7gAhWOa1AKHercCu8Q6AEwEXoECAgQAQ#v=onepage&q=Pondok%20Pesantren%20Waria&f=false

⁷⁵ PELETZ, Michael G. *Gender pluralism: Muslim Southeast Asia since Early Modern Times*. New York: Routledge, 2009.s.675 .

⁷⁶ Zina je islámský právní termín odkazující na nezákonný pohlavní styk, to zahrnuje např. styk mimo manželství, mužskou homosexualitu, sodomii, znásilnění, prostituci.

⁷⁷ ROSE, David G. *How Islamists stigmatise Indonesia's transgender waria* [online]. 16.8.2018 [cit. 2019-07-15]. DOI: <https://www.scmp.com/week-asia/lifestyle-culture/article/2164306/how-islamists-stigmatise-indonesias-transgender-waria>.

⁷⁸ Majelis Ulama Indonesia nebo MUI.

⁷⁹ Náboženské dobrozdání.

⁸⁰ *In response to anti-LGBT fatwa, Jokowi urged to abolish laws targeting minorities* [online]. 18.3.2015 [cit. 2019-07-16]. Dostupné z: <https://www.thejakartapost.com/news/2015/03/18/in-response-anti-lgbt-fatwa-jokowi-urged-abolish-laws-targeting-minorities.html>

Indonéské Lidové reprezentativní shromáždění toto stanovisko trestu smrti za homosexualitu zavrhnulo a podotknuo, že fatwa MUI by měla mít význam spíše morálního požadavku, nežli být považována za všeobecnou závaznou normu, kterou by šlo vymáhat právní mocí.⁸¹

Přestože má Indonésie pověst relativně moderní muslimské země, která je vůči komunitě LGBT poměrně tolerantní, ve skutečnosti však tyto menšiny narážejí na největší diskriminaci na pracovištích nebo ve školách a dalších podobných institucích a některá konzervativní islámská hnutí veřejně zaujímají nepřátelský postoj vůči LGBT. Tím je vytvářen společenský tlak, jež v širší společnosti převažuje.

6.2.3. Buddhismus

Buddhismus je náboženství, které hledá útěk a mír před znovuzrozením utrpení, bez ohledu na biologické pohlaví. Buddhisté nevlastní žádný dogmatický systém, který by nařizoval, jak správně zacházet s transgender osobami uvnitř *sanghy*.⁸² Každý správní orgán si rozhodne sám o tom, jestliže má transgenderová osoba právo na přístup do mnišské obce. O třetím genderu toho jinak není moc sepsáno ani známo, co se týče toho, jak jsou přijímáni v buddhismu a o jejich schopnosti dosáhnout nirvány. Nirvána je stav, který dle jeho vyznavačů překračuje pozemské připoutání těla ke světu, proto by se na pohlaví nemělo nikdy nahlížet jako na překážku v dosažení duchovních cílů v rovinách mahajánového i theravádového buddhismu.

V raném buddhistickém textu *Vinaya*⁸³ je výslovně zakázáno mnichům provádět sexuální praktiky s některým ze čtyř pohlaví – s muži, ženami, *ubhatovyanjaňaka* a *paṇḍaka*. Termínem *ubhatovyanjaňaka* je míněna osoba,

⁸¹ *Fatwa MUI Hukum Mati Kaum Homoseksual Dinilai Sulit Diterapkan* [online]. 18.3.2015 [cit. 2019-07-16]. Dostupné z: <https://www.tribunnews.com/nasional/2015/03/18/fatwa-mui-hukuman-mati-kaum-homoseksual-dinilai-sulit-diterapkan>

⁸² *Sangha* znamená společenství, nebo komunitu. Prvotně tak byla označovaná mnišská obec, do které ženy původně nepatřily.

⁸³ *Vinaya* je souborem učení a textů, která stoupencům Buddhy říká, jak by se měli chovat.

kteřá má v sobě androgynní prvky – tedy mužské i ženské.⁸⁴ Pojem *paṇḍaka* bývá interpretován několika způsoby.

Tím nejpravděpodobnějším vysvětlením se zdá, že tento buddhistický text odkazuje na transgenderové ženy, eventuálně osoby nesoucí rysy crossdressingu.⁸⁵

Tyto termíny někdy bývají zaměňovány s termínem *kathoeys* pravděpodobně z toho důvodu, že pod sebe zahrnoval výrazy pro všechny osoby vychylující se obvyklým sexuální standardům. *Kathoeys*⁸⁶ je pojem pro transgenderovou identitu v Thajsku, nejbliže podobný je termínu *waria* v Indonésii. Na tuto komunitu bývá často nahlíženo tak, že se narodila s postižením, a jejich identita je přímým důsledkem spáchaných hříchů v minulém životě. Podle thajského autora Bunmiho (cit. v Jacksonovi, 1998) pochází homosexualita z „nižší úrovně duchů“ (thajsky *phi-sang-thewada*), u níž se věří, že jde o faktor, který bývá ovlivněn předešlým životem.⁸⁷

Pohlaví v Thajsku se nerozlišovalo až do 18. století. Do té doby se thajští princové i princezny oblékaly stejně. V 19. století však thajská monarchie rozhodla, že na zapůsobení Britů by ženy a muži měli být nepochybně odlišeni speciálním oblečením i účesem. Thajsko se tedy pustilo do strategie, aby ženy vypadaly jako ženy a muži vypadaly jako muži, založeném na britském modelu genderu. Thajský král Ráma V. pak zavedl pohlavní dimorfismus a vytříbil společnost pouze na mužské a ženské subjekty.⁸⁸

⁸⁴ JACKSON, Peter, LEYLAND, Winston, ed. Male Homosexuality and Transgenderism in the Thai Buddhist Tradition. *QUEER DHARMA: VOICES OF GAY BUDDHIST*. Gay Sunshine Press, 1998, s. 73

⁸⁵ Tamtéž, s. 65.

⁸⁶ *Kathoeys* jsou někdy také chybně nazývány dnes již populárním výrazem lady-boys.

⁸⁷ JACKSON, Peter, LEYLAND, Winston, ed. Male Homosexuality and Transgenderism in the Thai Buddhist Tradition. *QUEER DHARMA: VOICES OF GAY BUDDHIST*. Gay Sunshine Press, 1998, s. 78.

⁸⁸ STODDARD, Eva a John COLLINS. *Social and Cultural Foundations in Global Studies* [online].

Taylor & Francis, 2016 [cit. 2019-07-29] Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=7i4lDwAAQBAJ&pg=PA144&lpg=PA144&dq=how+rama+V+established+two+genders+according+to+british+model&source=bl&ots=p4O_RwD3J2&sig=ACfU3U2Qodsm7tRs6B_NBqqDLzG0Wge3Kw&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjE6pP_iNrjAhUFIIAKHQr4C2EQ6AEwGXoECAgQAQ#v=onepage&q=how%20rama%20V%20established%20two%20genders%20according%20to%20british%20model&f=false

*Kathoey*s v Thajsku v současnosti čelí různým právním a společenským překážkám. Navzdory pozitivnímu přijetí širokou společností *kathoey*s naráží na problémy týkající se jejich transgenderové identity. Ještě stále si nevydobyly rovnocenné postavení. Nemohou si oficiálně změnit pohlavní identitu v úředních dokladech.

V obecném měřítku jsou ale v thajské společnosti méně stigmatizováni v porovnání s ostatními zeměmi Jihovýchodní Asie.

6.2.4. Hinduismus

Před příchodem evropského kolonialismu do oblasti Jihovýchodní Asie se hinduistickým tradicím dařilo působit po celé Indočíně,⁸⁹ malajském poloostrově a dál v indonéském souostroví. Poslední oficiální sčítání lidu z roku 2010 uvádí počet vyznavačů hinduismu čtyři miliony. Z toho 80 % žije na ostrově Bali, kde hinduistická kultura doposavad vzkvétá.⁹⁰ Po dlouhou dobu byly indonéské ostrovy pod kontrolou východo–indických obchodníků a kněží, kteří s sebou přinesli tradiční hinduistické postoje vůči genderové rozmanitosti, jež byla tolerována v rámci celé společnosti.⁹¹ V původním hinduismu byly uznávány tři pohlaví – heterosexuální muži, heterosexuální ženy a osoby třetího pohlaví – každá z těchto kategorií zastávali významnou společenskou pozici. Třetí pohlaví je chápáno jako komplexní bytost, to znamená, že fyzická stránka, psychická stránka a sociální stránka spolu vzájemně souvisejí. Jejich existence je popsána

⁸⁹ V současné době se jedná o bývalé francouzské državy Kambodža, Laos a Vietnam.

⁹⁰ Badan Pusat Statistik: Penduduk Menurut Wilayah dan Agama yang Dianut [online]. [cit. 2019-07-24]. Dostupné z: <https://sp2010.bps.go.id/index.php/site/tabel?tid=321&wid=0>

⁹¹ WILHELM, Amara Das. *Tritiya-Prakriti: People of the Third Sex: Understanding Homosexuality, Transgender Identity and Intersex Conditions Through Hinduism* [online]. Xlibris Corporation, 2004, s. 203 [cit. 2019-07-24]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=iZ5RAAAAQBAJ&pg=PA203&lpg=PA203&dq=hinduism+transgender+indonesia&source=bl&ots=PKItrVxNdK&sig=ACfU3U0v8SqD9FcdUal71pgoxGsLi42raw&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiR986sus3jAhWRL1AKHQuuBLoQ6AEwEXoECAkQAQ#v=onepage&q=hinduism%20transgender%20indonesia&f=false>

v *Kámasútře*, kde je rozdělena do několika kategorií, jež jsou podobné těm dnešním (lesby, homosexuálové, třetí gender). Třetí gender je vylíčen jako přirozená kombinace mužských i ženských prvků do takové míry, kdy již není možné je zařadit do dvou tradičních genderových modelů. Často mohli být součástí různých ceremoniálů, narození, manželství a náboženských obřadů, protože jejich přítomnost s sebou přinášela nadějně štěstí.⁹²

⁹² Tamtéž, s. 4-6.

7. *Waria* v postmoderní indonéské společnosti

Současná politická nálada ohledně skupiny LGBT odehrávající se na národní úrovni byla pravděpodobně zapříčiněna situací z roku 2016, když Mohamad Nasir, indonéský ministr školství prezentoval na svém twitteru názor, že zamýšlí zapovězení všem LGBT studentům do univerzitních kampusů. Stejně tak ministr obrany Ryamizard Ryacudu přispěl svým negativním postojem a označil aktivismus za LGBT práva nebezpečnější než jaderný útok.⁹³ Napříč celého roku 2017 byly razie na sauny, noční kluby nebo kadeřnictví a jiná místa, kde se slučují „podezřelé“ osoby. V té době bylo zadrženo přinejmenším nad 300 lidí kvůli jejich genderovému vyjádření, nebo homosexuální orientaci. Podle WHO je to nejvyšší počet, jaký byl kdy v indonéském souostroví zaznamenán. Podobnou situaci můžeme zaznamenat i v sousední Malajsii v srpnu 2015 kdy tehdejší malajský premiér Najib Razak srovnal LGBT skupinu s teroristickou organizací ISIS, a degradoval tak způsob šíření lidskoprávní ideologie LGBT na stejnou úroveň způsobu, jakým svou ideologií šíří ISIS.⁹⁴

Tato rostoucí intolerance bude mít významný vliv na práva a svobodu *waria* komunity ve veřejném mínění. Důležité je i postavení indonéského prezidenta Joko Widoda, který anti-LGBT rétoriku v roce 2016 veřejně kritizoval. Jokowi však své výroky doplnil tvrzením, že životní styl LGBT skupin je zcela v rozporu s islámskými hodnotami.⁹⁵ Homosexualita a vyjádření odlišné genderové identity není v Indonésii nelegální, nicméně se jedná o velmi citlivou záležitost z hlediska

⁹³ KNIGHT, Kyle. Fresh Wave of Anti-LGBT+ Moral Panic Hits Indonesia. *Human Rights Watch* [online]. 6.11.2018 [cit. 2019-07-31]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2018/11/06/fresh-wave-anti-lgbt-moral-panic-hits-indonesia>

⁹⁴ Cheah B. Najib: M'sians must defend definition of human rights. *The Sun Daily*. 2015 Aug 18 [cit. 28.4.2018] [online] dostupné z: <http://www.thesundaily.my/news/1523466>

⁹⁵ PARMAR, Tekendra. Indonesia's President Finally Speaks Out Against Worsening Anti-LGBT Discrimination. *Time* [online]. 20.10.2016 [cit. 2019-07-31]. Dostupné z: <https://time.com/4537925/indonesias-president-finally-speaks-out-against-worsening-anti-lgbt-discrimination/>

muslimské země s více než 250 milionovou populací. Zároveň se ale většinová společnost hlásí k umírněné formě islámu, přičemž *waria* i gayové se často objevují jako televizní baviči. Faktem ale zůstává, že muslimská komunita se nestaví přívětivě k žádným jevům neslučujícím se s jejich chápáním společnosti, a tak jsou LGBT a *waria* další z řady minorit, které se potýkají se stigmatizací ze strany většinové muslimské společnosti.

O tom, jak se střet náboženských hodnot a sexuálních možností bude vyvíjet se rozhodne v příštích letech. Nyní však můžeme říct, že současné politické okolnosti nehrají v budoucí prospěch těchto menšin.

8. Závěr

Z historického hlediska mělo náboženství obrovský dopad na kulturní kontext chápání indonéských *waria*. Role a chápání *waria* se dnes zásadně liší od předislámských dob genderových transgresí. Předmoderní indonéské praktiky náboženství byly vůči transgenderu či změně pohlaví tolerantní, dokonce tyto osoby byly významnou součástí náboženských rituálů. Naproti tomu víry zavedené nizozemským kolonialismem a islámem vytvořily nový světový názor, ve kterém byla genderová nejednoznačnost stigmatizována a zbavena náboženské role. I přes všechny společenské překážky zaujímají indonéské *waria* speciální místo v indonéské kultuře.

Cílem této práce bylo přiblížit problematiku indonéské transgenderové komunity *waria* v kontextu genderu, náboženství a předkoloniálního období. Na tuto tematiku existuje poměrně velké množství zpracovaných dat a díky tomu mohla práce vzniknout. Nicméně indonéská společnost se v kontextu globálních změn mění každým dnem, a tak si myslím, že je poměrně důležité tuto práci přiblížit českým čtenářům zajímavým se nejen o konkrétní otázku LGBT skupin, ale i lidských práv či transgenderu prolínající se v tradičním umění. Díky etnické rozmanitosti země zde můžeme narazit i na etnikum Bugisanů vyznávající více než tradiční dva genderové modely. Přesto, že tato klasifikace začíná upadat, z hlediska *waria* je důležité, že jsou považovány za součást historie potažmo současnosti a nejedná se pouze o konstrukt západní kultury.

Během zpracování bakalářské práce jsem zjistila, že tato problematika by si zasloužila komplexnější analýzu, neboť téma je mnohem širší, než jsem se zpočátku domnívala. V budoucnosti bych se chtěla potenciálně zaměřit na hlubší zkoumání formou pozorování osob v jejich přirozeném prostředí a přiblížit tak situaci ze strany samotných členů skupiny. Určitě by si zasloužila větší pozornost i problematika přijetí identity *waria* navzdory jejich náboženskému přesvědčení.

Seznam použité literatury a odborných pramenů

BOELLSTORF, Tom. *The Gay Archipelago: Sexuality and Nation in Indonesia*. Princeton University Press, 2005 ISBN 0691123349.

BOELLSTORF, Tom. *A coincidence of Desires: Anthropology, Queer Studies, Indonesia*, 2007 [online] [cit.20.3.2019] ISBN 0691123349. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=Oz2j5ZWmlOgC&pg=PA88&dq=waria&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjbm_G-5OXgAhXDY1AKHTX3C2gQ6AEIMTAB#v=onepage&q=waria&f=false

BLACKWOOD, Evelyn. *Falling into the Lesbi World* [online]. Ilustrované vydání. University of Hawaii Press, 2010 [cit. 2019-07-29]. ISBN 0824860845. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=mTmkvPoviEIC&pg=PT59&dq=evelyn+blackwood+1998&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiihc7K-9rjAhXzwmQBHSCmBLEQ6AEILzAB#v=onepage&q=waria&f=false>

BROUK, Bohuslav. *Autosexualismus a Psychoerotismus*. Praha: Odeon, 1992 ISBN 80-207-0417-5.

BURHAUDIN, Jajat a Kees van DIJK. *Islam in Indonesia: Contrasting Images and Interpretations* [online]. Amsterdam University Press, 2013, s.94-96 [cit. 2019-07-17] ISBN 9089644237. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=Ma38W_8unrUC&pg=PA98&lpg=PA98&dq=Pondok+Pesantren+Waria&source=bl&ots=32OvzW6B8w&sig=ACfU3U2SIUO7iuiXccOkGfEXu_NFBCOtg&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjL24Wyo-7gAhW0a1AKHercCu8Q6AEwEXoECAgQAQ#v=onepage&q=Pondok%20Pesantren%20Waria&f=false

DAVIES, Sharyn Graham. *Gender Diversity in Indonesia: Sexuality, Islam and queer selves*. Routledge, 2010. ISBN 1135169845.

DAVIES, Sharyn Graham. *Challenging Gender Norms: Five Genders Among Bugis In Indonesia*. Thomson Wadsworth, 2007 ISBN 0495092800.

E.BEVAN, Thomas. *The Psychobiology of Transsexualism and Transgenderism: A New View Based on Scientific Evidence*. Ilustrované vydání. ABC-CLIO, 2014. ISBN 1440831270.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Jan Piszkiwicz, 2004 ISBN 8086768066.

FEINBERG, Leslie. Pohlavní štvanci. G plus G, 2000 ISBN 80-86103-32-3.

HERDT, Gilbert. Third Sex, Third Gender: Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History. New York: Zone Books, 1996. ISBN 0942299825.

HERDT, Gilbert H. Ritualized Homosexuality in Melanesia: Studie in Melanesian Anthropology-Vydání 2 [online]. University of California Press, 1993. ISBN 0520080963. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=G1444C8A8-kC&printsec=frontcover&dq=gilbert+herdt+1993&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiUgdCU86LjAhVp7aYKHbOFCEMQ6AEITzAF#v=onepage&q=gilbert%20herdt%201993&f=false>

HRBEK, Ivan. Korán. Odeon, 1991. ISBN 80-207-0444-2.

HOFFMANN, Susanne a Adi MORENO. Intimate Economies: Bodies, Emotions, and Sexualities on the Global Market [online]. Ilustrované vydání. Springer, 2017 [cit. 2019-06-29]. ISBN 1137560363. s.174. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=divVDQAAQBAJ&pg=PA179&lpg=PA179&dq=waria+leaving+their+families&source=bl&ots=9lwTtCYQfr&sig=ACfU3U1jG2CRoNMR5UxCA3BPAAAIUkDjDQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjyJCZ4o7jAhVJUzoKHZHMdMMQ6AEwD3oECACQAQ#v=onepage&q=waria%20leaving%20their%20families&f=false>

JACKSON, Peter, LEYLAND, Winston, ed. Male Homosexuality and Transgenderism in the Thai Buddhist Tradition. QUEER DHARMA: VOICES OF GAY BUDDHIST. Gay Sunshine Press, 1998, s. 55-88. ISBN 0940567229.

Kemala Atmojo, Kami Bukan Lelaki: Sebuah Sketsa Kehidupan Kaum Waria (We Are Not Men: A Sketch of the Life of Waria) (Jakarta, Grafiti, 1986). ISBN 9794440086.

KROPÁČEK, L. Sufismus: Dějiny islámské mystiky. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 80-7021-817-7.

PELETZ, Michael G. Gender Pluralism: Southeast asia since early modern times. Routledge, 2009. ISBN 0-203-88004-8.

PELRAS, Michael. The Bugis [online]. Oxford: Blackwell, 1996, s.164 [cit. 2019-07-19] ISBN 0-631-17231-9.
Dostupné z: <https://oxis.org/books/pelras-1996.pdf>

PH. D. G. G. BOLICH. Transgender History&Geography: Crossdressing in context [online] Lulu.com, 2007 [cit. 2019-06-28] ISBN 0615167667.

Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=vekAAwAAQBAJ&dq=arja+dance+crossdressing&hl=cs&source=gbs_navlinks_s

PISANI, Elisabeth. The Wisdom Of Whores: Bureaucrats, Brothels And The Business Of Aids [online]. Granta Books, 2010 [cit. 2019-07-06] ISBN 1847084052. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=jV65mKoM0YQC&pg=PT39&lpg=PT39&dq=are+waria+heterosexual&source=bl&ots=z0N5VA2XZR&sig=ACfU3U2CDURQHW_bJoE_NHG_q_QjMF9PxFA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjH5O

ISBN 1847084052

PRATT, Christina. An Encyclopedia of Shamanism [online]. The Rosen Publishing Group, 2007 [cit. 2019-07-28]. ISBN 1404211403. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=V_betetLgEMC&pg=PA280&lpg=PA280&dq=manang+bali&source=bl&ots=Fw3wDoFRyC&sig=ACfU3U24TW91m8veBxuTGZ0LJf4NnLEfdQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjN6d6NpNfjAhWGYIAKHeWKBV8Q6AEwEXoECAkQAQ#v=onepage&q=manang%20bali&f=false

SOUKUP, Václav. Antropologie: teorie člověka a kultury. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-432-8.

STODDARD, Eva a John COLLINS. *Social and Cultural Foundations in Global Studies* [online]. Taylor & Francis, 2016 [cit. 2019-07-29]. ISBN 1317509773.

Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=7i4IDwAAQBAJ&pg=PA144&lpg=PA144&dq=how+rama+V+established+two+genders+according+to+british+model&source=bl&ots=p4O_RwD3J2&sig=ACfU3U2Qodsm7tRs6B_NBqqDLzG0Wge3Kw&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjE6pP_iNrjAhUFIIAKHQR4C2EQ6AEwGXoECAgQAQ#v=onepage&q=how%20rama%20V%20established%20two%20genders%20according%20to%20british%20model&f=false

STOLLER, Robert Jesse. Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Feminity. New York: Science House, 1968. ISBN 0701203218.

WILHELM, Amara Das. Tertiya-Prakriti: People of the Third Sex: Understanding Homosexuality, Transgender Identity and Intersex Conditions Through Hinduism [online]. Xlibris Corporation, 2004, s. 203 [cit. 2019-07-24] ISBN 145008057X. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=iZ5RAAAAQBAJ&pg=PA203&lpg=PA203&dq=hinduism+transgender+indonesia&source=bl&ots=PKItrVxNdK&sig=ACfU3U0v8Sqd9FcdUal71pgoxGsIi42raw&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiR986sus3jAhWRL1AKHQuu>

BLoQ6AEwEXoECAkQAQ#v=onepage&q=hinduism%20transgender%20indonesia&f=false

Elektronické zdroje:

ANDINI, Batari Oja. The Islamization in Bugis Society during the Darul Islam Era under Kahar Muzakar in 1960 s. *Academic Journal of Islamic Studies* [online]. **Leden-Duben 2017**(Volume 2, č.1) [cit. 2019-07-31]. DOI: 10.22515/dinika.v2i1.107. ISSN 2503-4219.

ASIA PACIFIC COALITION. South East Asia Legal Environments for Men who have Sex with Men and Transgender People in Asia and Pacific [online].s.77 [cit. 2019-07-09] dostupné z: <https://hivlawcommission.org/wp-content/uploads/2017/06/Legal-environments-human-rights-and-HIV-responses-among-men-who-have-sex-with-men-and-transgender-people-in-Asia-and-the-Pacific.pdf>

Badan Pusat Statistik: Penduduk Menurut Wilayah dan Agama yang Dianut [online]. [cit. 2019-07-24]. Dostupné z: <https://sp2010.bps.go.id/index.php/site/tabel?tid=321&wid=0>

BOELLSTORF, Tom. *Playing Back the Nation: Waria, Indonesian Transvestites* [online]. American Anthropological Association, 2004, s. 162 [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3651553>

Enslaved by the Cult: Exploitation of young boys in Java's ancient tradition [online]. 2018 [cit. 2019-07-25]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=cSQMMYxq8oc&t=648s>

Fatwa MUI Hukum Mati Kaum Homoseksual Dinilai Sulit Diterapkan [online]. 18.3.2015 [cit. 2019-07-16]. Dostupné z: <https://www.tribunnews.com/nasional/2015/03/18/fatwa-mui-hukuman-mati-kaum-homoseksual-dinilai-sulit-diterapkan>

Human Rights Watch. „These Political Games Ruin Our Lives”: Indonesia's LGBT Community Under Threat[online]. 10.8.2016 [cit. 2019-07-06]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/report/2016/08/10/these-political-games-ruin-our-lives/indonesias-lgbt-community-under-threat>

IDRUS, Nurul Ilmi a Takeo David HYMANS. Balancing benefits and harms: Chemical use and bodily transformation among Indonesia's transgender waria. *International Journal of Drug Policy* [online]. 2014, (25), 789-797 [cit. 2019-07-02]. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2014.06.012>.

IGLHRC. Human Rights Abuses Against Sexual Minorities in Indonesia. *Universal Periodic Review* [online]. 19.11. 2007 [cit. 2019-07-03]. Dostupné z: <https://www.outrightinternational.org/sites/default/files/124-1.pdf>

KARTOMI, Margaret J. *Performance, Music and Meaning of Réyog Ponorogo*. Cornell University Press; Southeast Asia Program Publications at Cornell University, 1976, 84-130. DOI: 10.2307/3350979.

Lengger dance: Folk dance from Wonosobo central Java, Indonesia [online]. 11.2.2012 [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: <http://javaisbeautiful.com/2012/02/11/lengger-dance-folk-dance-from-wonosobo-central-java-indonesia/>

MAHARANI, Shinta. Tragedi 1965 dan Kebencian LGBT Meminggirkan Lengger Lanang. *Investigasi Tempo* [online]. [cit. 2019-07-28]. Dostupné z: <https://investigasi.tempo.co/291/tragedi-1965-dan-kebencian-lgbt-meminggirkan-lengger-lanang>

OETOMO, Dédé, EMAND, Bruce Homosexuality in Indonesia [online]. 1991 [cit. 2019-07-14]. S.5-6. Dostupné z: https://www.academia.edu/8444434/Homosexuality_in_Indonesia

PARMAR, Tekendra. Indonesia's President Finally Speaks Out Against Worsening Anti-LGBT Discrimination. *Time* [online]. 20.10.2016 [cit. 2019-07-31]. Dostupné z: <https://time.com/4537925/indonesias-president-finally-speaks-out-against-worsening-anti-lgbt-discrimination/>

ROSE, David G. How Islamists stigmatise Indonesia's transgender waria [online]. 16.8.2018 [cit. 2019-07-15]. DOI: <https://www.scmp.com/week-asia/lifestyle-culture/article/2164306/how-islamists-stigmatise-indonesias-transgender-waria>.

ROSS, Laurie Margot. Mask, Gender, and Performance in Indonesia: An Interview with Didik Nini Thowok [online] s. 222 [cit. 2019-07-26] dostupné z: https://static1.squarespace.com/static/5996ee47ebbd1a09cdcddfd/t/59d65cf1a803bbc66ee31ac8/1507220730420/Other+Pub_Ross_Didik_Mask%2C+Gender+and+Performance+in+Indonesia.pdf

THARP, Angela. Gender Spectrum Theory. [online] [cit.25.3.2019] dostupné z: https://www.newhaven.edu/_resources/documents/academics/surf/past-projects/2015/angela-tharp-paper.pdf

The Drag Queens of Java [online]. 2017 [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=W4UTeluJHz8&t=639s>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. Bugis. Encyclopædia Britannica [online]. [cit. 2019-07-28]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Bugis>

In response to anti-LGBT fatwa, Jokowi urged to abolish laws targeting minorities. The Jakarta Post [online]. 18.3.2015 [cit. 2019-07-16]. Dostupné z: <https://www.thejakartapost.com/news/2015/03/18/in-response-anti-lgbt-fatwa-jokowi-urged-abolish-laws-targeting-minorities.html>

ULUNG, A. Kurniawan. The many sides of Didik Nini Thowok. The Jakarta Post[online]. [cit. 2019-07-28]. Dostupné z: <https://www.thejakartapost.com/life/2018/11/29/the-many-sides-of-didik-nini-thowok.html>

UNDP, USAID. Being LGBT in Asia: Indonesia Country Report. Bangkok. [online]. 2014.s.26. [cit. 2019-07-08]. Dostupné z: https://www.asia-pacific.undp.org/content/dam/rbap/docs/Research%20&%20Publications/hiv_aids/rbap-hhd-2014-blia-indonesia-country-report-english.pdf

YULIUS, Hendri. Sex or gender? Aming's challenge. *Indonesia at Melbourne* [online]. 21.6.2016 [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: <https://indonesiaatmelbourne.unimelb.edu.au/aming-marriage-sex-and-gender-indonesia/>

Přílohy

Obrázek č.1 – Shinta Ratri – zakladatelka pesantrenu pro waria v Yogyakartaě
(Zdroj: <https://www.lensculture.com/articles/fulvio-bugani-waria-transgendered-communities>)

Obrázek č.2 – Waria po nanesení make-upu
(Zdroj: <https://www.lensculture.com/articles/fulvio-bugani-waria-transgendered-communities>)

Obrázek č.3 – Nejznámější cross-dresserový tanečník Didik Nini Thowok.
(Zdroj: <https://www.thejakartapost.com/life/2018/11/29/the-many-sides-of-didik-nini-thowok.html>)

Obrázek č.4 – Transvestitní kněží bissu ztělesňující všechna pohlaví, kteří komunikují s duchovním světem prostřednictvím šamanistického rituálu.
(Zdroj: [http://akkadium.com/beyond-binary-five-genders-of-the-bugis/#iLightbox\[gallery1463\]/0](http://akkadium.com/beyond-binary-five-genders-of-the-bugis/#iLightbox[gallery1463]/0))